

Ilgspējīga patēriņa novērtējums: Latvijas projekta ziņojums

Autori:

Jānis Brizga, Elīna Līce, Kristīne Āboliņa, Sandris Mūriņš, Džineta Dimante, Dzintra Atstāja, Ivars Austers

Sagatavots ES 7. ietvara zinātnes programmas „Action Town” projekta apakšprojekta „Līdzdalības ilgtspējīga patēriņa un ražošanas politikas novērtēšana” (*Participatory SCP policy assessment*) ietvaros.

Saīsinājumi

AES – atomelektrostacija
CSB – centrālais statistikas birojs
CSDD – Ceļu satiksmes drošības direkcija
ES – Eiropas Savienība
ESKO - energoservisa kompānija
IKP – iekšzemes kopprodukts
IPR - ilgtspējīgs patēriņš un ražošana
NVO - nevalstiskās organizācijas
PVN – pievienotās vērtības nodoklis
VDR – videi draudzīgs rīcība

Satura rādītājs

Ievads	4
1 Metodoloģija	5
2 Patēriņa sektoru raksturojums	7
2.1 Pārtika	7
2.2 Mājoklis	10
2.3 Transports.....	13
3 Interesešu grupu loma un rīcību iespējas.....	16
Valsts institūcijas	16
Pašvaldību institūcijas.....	16
Nevalstiskās organizācijas	16
Uzņēmējdarbības organizācijas.....	17
Iedzīvotāji.....	17
4 Rekomendācijas	21
4.1 Rekomendācijas pārtikas sektorā	21
4.2 Rekomendācijas mājokļa sektorā.....	22
4.3 Rekomendācijas transporta sektorā.....	24
5 Indikatori	27
PIELIKUMI	28

Ievads

Latvijā sabiedrības ilgtspējīga patēriņa, dzīvesveida īstenošana ir uzstādīts kā viens no ilgtermiņa attīstības mērķiem Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030. gadam.

Pēdējos gados novērotas vairākas pozitīvas tendences - cilvēki vairāk pārvietojas ar velosipēdiem Rīgā, arvien vairāk tiek siltinātas ēkas, samazinās veikalu darba laiks. Taču kopumā trūkst atbalstošas politikas no pārvaldes institūciju puses, mērķtiecīgi veicinot sabiedrības ilgtspējīga patēriņa attīstību.

Interesu grupu īstentās iniciatīvas ilgtspējīga patēriņa jomā parasti ir individuāli gadījumi un neveido kopīgu sistēmu. Latvijā nav izveidojies funkcionāls interešu grupu sadarbības tīkls ilgtspējīga patēriņa jomā. Lai to īstentotu, būtu jāveicina plašāk zinātnes – NVO un zinātnes – valsts pārvaldes sadarbība, lai pārnestu zinātnes atklājumus un teorijas ilgtspējīga patēriņa jomā uz plašāku sabiedrību un valsts pārvaldi.

Šis projekts tika vērsts uz to, lai vienlaicīgi gan savstarpēji apvienojoties dažādu nevalstisko organizāciju pārstāvjiem un zinātniskām institūcijām uzsāktu diskusijas kādā veidā un kam vajadzētu veidot, veicināt ilgtspējīga patēriņa attīstību Latvijā. Projekta realizācijā savstarpēji apmainoties ar pieredzi, zināšanām, tika izstrādātas rekomendācijas četru galveno interešu grupu (valsts pārvaldes institūcijas, uzņēmumi, nevalstiskās organizācijas (NVO), mājsaimniecības) attīstībai un sadarbībai.

Tas tika veiktas biedrības „Zaļa Brīvība” īstentā projekta „Līdzdalība ilgtspējīga patēriņa attīstībai” ietvaros, kas ir viens no ES 7. ietvara zinātnes projekta „Action Town – Research and Action for SCP” 4 apakšprojektiem ar kuru palīdzību bija paredzēts stiprināt zinātnisko institūciju un nevalstisko organizāciju sadarbību, lai sniegtu jaunu pienesumu pētījumos par ilgtspējīgu patēriņu.

Latvijā pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem 2011. gada sākumā dzīvoja 2 236 910 iedzīvotāji. No 1990. gada iedzīvotāju skaits Latvijā pakāpeniski samazinās, šajā laika periodā iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 17 % (CSB), jo samazinās iedzīvotāju dzimstība un palielinās iedzīvotāju emigrācija. Pēc demogrāfu aprēķiniem, nākošajos 20. gados iedzīvotāju skaits samazināsies vēl par 12,6 %, un vidējais vecums palielināsies un 2030. gadā apmēram 57 % Latvijas iedzīvotāju būs ārpus ekonomiski aktīvā vecuma, tātad sociāli atkarīgi no pārējiem. Salīdzinājumam – šodien tādi ir tikai 45 %.¹

Šie demogrāfiskie apsvērumi ir jāņem vērā attīstot preču un pakalpojumu tirgu, it sevišķi būvniecībā, infrastruktūru attīstībā un pakalpojumu nodrošināšanas gadījumā. Vidēji vienu mājsaimniecību veido 2,6 cilvēki, arī šim skaitlim ir tendence samazināties. Iedzīvotāju skaits būtiski ietekmē mājsaimniecību vides slodzes. Lai arī iedzīvotāju skaita samazināšanās veicina absolūto vides slodžu samazināšanos, šī tendence tāpat arī nozīmē vides slodžu uz vienu iedzīvotāju palielināšanos.

Projekta mērķis bija novērtēt ilgtspējīga patēriņa un ražošanas (IPR) politikas esošo stāvokli un virzību Latvijā, kā arī izstrādāt rekomendācijas valsts institūcijām politikas pilnveidošanai.

Ilgspējīga patēriņa novērtējums koncentrējas uz trīs mājsaimniecību patēriņa kategorijām - pārtikas preču patēriņu, mājokli un transportu, kas pēc ekoloģiskās pēdas aprēķiniem Latvijā veido būtiskākās vides slodzes.

Ziņojuma struktūra ir veidota vispirms katrā no šīm trim patēriņa kategorijām sniedzot esošās situācijas raksturojumu, sekojoši gan papildus, gan balstoties uz semināru rezultātiem, ir analizētas galvenās interešu grupu rīcības un visbeidzot pēdējās ziņojuma nodaļās ir sniegtas autoru grupas izvirzītās galvenās rekomendācijas ilgtspējīga patēriņa attīstībai un indikatoru saraksts sasniegumu mērīšanā.

---

¹ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija – Latvija 2030, 2010. Globālais konteksts – iespējas un izaicinājumi <http://www.nap.lv/page/73>

1 Metodoloģija

Pētījuma uzdevumi bija:

1. Novērtēt esošo situāciju un patēriņu virzošos spēkus Latvijā
2. izstrādāt rekomendācijas ilgtspējīga patēriņa attīstībai

Tie tika veikti nevalstisko organizāciju un zinātnieku sadarbībā, kas pēta vai veic citas aktivitātes saistītas ar ilgtspējīga patēriņa veicināšanu. Ilgtspējīga patēriņa novērtējums tika īstenots sadarbībā ar Ideju talku, organizējot 3 koprades semināros, kā arī papildus autoru darba grupā veicot rezultātu un patēriņa esošās situācijas analīzi.

Aicinājums iesaistīties un piedalīties semināros tika izsūtīts aptuveni 25 dažādiem nevalstisko organizāciju un zinātnisko institūtu pārstāvjiem, kuri savā darbībā ir saistīti ar IPR veicināšanas jautājumiem. No šiem aicinātiem dalībniekiem atsaucās un vidēji vienu semināra fokusgrupu veidoja dažādi 10 – 16 cilvēki (skat. pielikumu Nr.11), nemainīgu projekta grupas balstu katrā seminārā veidoja 8 ekspertu grupa.

Projekta ietvaros notika 3 semināri:

1. Patēriņa virzošo spēku analīze
2. Pārvaldības instrumentu definēšana
3. Interesu grupu rīcības iespēju analīze

Šāds pētījuma plānojums tika izvēlēts gan ņemot vērā politikas veidošanas ciklu, gan šādu trīs galveno tematiku apskats un ekspertu diskusijas ļauj pakāpeniskāk un pakārtoti iepriekšējiem rezultātiem izstrādāt rekomendācijas. Vienlaicīgi tika vērtēta gan ilgtspējīga patēriņa attīstība kopumā, gan atsevišķi fokuss un darbs mazākās ekspertu grupās bija uz Mājokļa, Transporta un Pārtikas patēriņa kategorijām.

Pirmajā koprades seminārā par ilgtspējīga un neilgtspējīga patēriņa virzošajiem spēkiem tika izmantota prātu kartēšanas metode (*mind-mapping*), lai apzinātu un izvērtētu faktorus, kas ietekmē indivīda patēriņu. Dalībniekiem tika dots uzdevums katram atzīmēt trīs viņuprāt svarīgākos faktorus, kas virza ilgtspējīga patēriņa un kas virza neilgtspējīga patēriņa attīstību sabiedrībā. Dalībnieki varēja brīvi papildināt viens otra zināšanas kopīgas prāta kartes izveidošanā, kā arī tika aicināti paši sagrupēt ilgtspējīga patēriņa virzošos spēkus. Dalībnieki paši bez moderatoru palīdzības veidoja, papildināja un sagrupēja ilgtspējīga patēriņa virzošos spēkus trijās tēmās - mājoklis, pārtika un transports, kā arī tika aicināti kontekstualizēt šajās trīs tēmās iepriekš radītos virzošos spēkus. Tālāk detalizētāk tika analizēts katrs no sektoriem.

Rezultātu apstrādes posmā patēriņa virzošo spēku analīzei tika izmantots NOA (Vajadzību, Iespēju, Spēju) modelis² un virzošie spēki tika vērtēti Mikro (indivīda spējas un ārējās iespējas) un Makro līmenī (Tehnoloģijas, Ekonomika, Demogrāfija, Institūcijas un Kultūra). Virzošo spēku analīzei tika piemērots Vajadzību - Iespēju – Spēju modelis. Virzošie spēki tika izdalīti vairākās grupās:

- Iekšējie faktori:
  - indivīda vajadzības - pēc pārtikas, drošības, pajumtes un vajadzības doties uz skolu, darbu, vajadzības pēc ienākumiem, kā arī sociālās vajadzības pēc mijiedarbības, sabiedrības atzinības no references grupas u.tml.;
  - Indivīda spējas, zināšanas, prasmes, izpratne, kas nosaka tā sagatavotību īstenot ilgtspējīgu vai neilgtspējīgu patēriņu;

² Gatersleben, B., Vlek, Ch. (1998) Household consumption, quality of life and environmental impacts: a psychological perspective and empirical study. In: Noorman, K.J. and Schoot-Uiterkamp, A.J.M. (Eds). *Green households? Domestic Consumers Environment and Sustainability* (pp. 140-153). London: Earthscan Publications Ltd.

- Ārējās vides faktori, kas ietekmē indivīda izvēli ir pieejamas infrastruktūras, tuvākās sabiedrības (radnieku, draugu, kolēģu, kaimiņu) iespaids un kopējās vērtības, likumdošana, kas nosaka, kā jārikojas noteiktos gadījumos, cenu pieejamība, noteiktu preču pieejamība u.c.
- Makro vides faktori - tehnoloģijas, ekonomika, demogrāfija, institūcijas un kultūra, kuri ir savstarpēji saistīti un pakāpeniski veidojas un attīstās un ietekmē iepriekš minēto faktoru dinamiku. Šo faktoru analīze tika pielietota koprades semināros Mājokļa, Transporta un Pārtikas sektoros, šajos sektoros radot prāta kartes (Pielikums 1, 2, 3, 4), šīs prāta kartes tika piemērotas un papildinātas pēc NOA modeļa (Pielikums 5, 6, 7) izvirzot būtiskākos virzošos spēkus – indivīda iekšējās un ārējās vides faktoru līmenī.

Otrā koprades semināra vispirms dalībnieki balsoja (katram 3 balsis), kuri ir galvenie virzošie spēki no iepriekšējā seminārā izvirzītajiem. Sekojoši tika izvēlēti pārvaldības instrumenti. Ar instrumentiem tiek saprasti līdzekļi, ar kuru palīdzību interešu grupas vienu otru savstarpēji ietekmē un maina to uzvedību. Bieži ar pārvaldības instrumentiem vispirms tiek saprasts, ka tie ir valsts un pašvaldību pārvaldes iestāžu rīcībā esoši instrumenti, taču šajā ziņojumā šie instrumenti ir attiecināmi uz visām interešu grupām. Semināru dalībniekiem tika piedāvātas 5 galvenās pārvaldības instrumentu grupas, kuras nedaudz izmainot tika atzītas par piemērotām. Tās ir:

- Plānošanas (P)
- Regulējošie (R)
- Ekonomiskie (E)
- Komunikācijas (K)
- Tehniskie (T)

Šo instrumentu pielietojums tika plānots, ņemot vērā patēriņu virzošo spēku rezultātus.

Savukārt trešajā koprades seminārā vispirms tika prioritārizēti no iepriekšējā seminārā definētajiem būtiskākie pārvaldības instrumenti katrā patēriņa sektorā. Sekojoši semināra dalībnieki sadalījās grupās un analizēja nepieciešamo instrumentu pielietojumu starp četrām galvenajām ilgtspējīga patēriņa pārvaldībā iesaistītajām interešu grupām: valsts un pašvaldības, uzņēmumi, NVO un mājsaimniecības jeb patērētāji, iedzīvotāji.

Sekojoši projekta noslēgumā darba grupa, ņemot vērā semināru rezultātus, izvirzīja un izstrādāja galvenās rekomendācijas ilgtspējīga patēriņa attīstībai Latvijā (skat. 1. attēlu).

1. att. Rekomendāciju izstrādes shēma

2 Patēriņa sektoru raksturojums

Galvenie patēriņa sektori, kuri tiek analizēti ir Pārtikas patēriņš, Mājoklis un Transports. Šie sektori rada gan lielākas ietekmes uz vidi, vērtējot pēc ekoloģiskās pēdas nospieduma, gan mājsaimniecību radīto SEG izmešu daudzumu, tāpat šie trīs sektori ir galvenie, kur rodas mājsaimniecību izdevumi. Analīze ir veikta katrā no sektoriem analizējot esošo situāciju pēc Centrālās pārvaldes statistikas datiem un zinātnisko pētījumu, socioloģisko aptauju rezultātiem, kā arī izklāstot semināros iegūtos galvenos rezultātus, analizējot galvenos virzošos spēkus (neilgtspējīga un ilgtspējīga patēriņa) un pielietojamos pārvaldības instrumentus ilgtspējīgāka patēriņa attīstībai Latvijā.

2.1 Pārtika

Pārtika un ūdens ir cilvēka pamatvajadzības. Katru dienu cilvēkam ir nepieciešams uzņemt noteiktu daudzumu barības vielu. Vidēji viens iedzīvotājs Latvijā dienā uzņem 2600 kcal. Proporcionāli vislielāko daļu no pārtikas groza sastāda ūdens (20 %), bezalkoholiskie dzērieni (23 %), augli un dārzeņi (8 % + 12 %), maize un citi miltu izstrādājumi (10 %) piens un piena produkti (17 %), gaļa un gaļas izstrādājumi – 5 %, zivis no kopēja pārtikas groza sastāda tikai 1 %. Latvijā iedzīvotāji uzņem nedaudz vairāk olbaltumvielas, kas ir galvenokārt balstīts uz dzīvnieku izcelsmes produktu lietošanu uzturā nedaudz vairāk kā rekomendējams³, kas arī rada lielākās slodzes uz vidi - novērtēts, ka pārtika veido aptuveni 55 % mājsaimniecību radīto CO₂ emisiju⁴, vairāk CO₂ emisiju tiek radīts patērējot dzīvnieku izcelsmes produktus

Ja salīdzina 2008. gada un 2009. gada Centrālās statistikas pārvaldes datus var secināt, ka šajā laika periodā būtiski ir samazinājies iedzīvotāju pārtikas patēriņš. No CSB 108 izdalītām pārtikas produktu grupām, dati liecina, ka ir samazinājies 80 dažādu pārtikas produktu patēriņš. Graudu patēriņš uz vienu iedzīvotāju Latvijā 2009. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu samazinājās par 12 % un ir aptuveni 123 kg gadā, kas ir par 6 % mazāk kā vidēji Eiropas Savienībā 2009. gadā (Eurostat). Arī gaļas patēriņš uz vienu iedzīvotāju Latvijā ir mazāks kā vidēji ES 2007. gadā, tas ir par 23 % mazāks kā vidēji ES valstīs⁵. Ir būtiski samazinājies arī pusfabrikātu patēriņš – sendviču, pankūku, kartupeļu pusfabrikātu. Taču pieaudzis dažādu konservu (zivju, gaļas, dārzeņu) patēriņš. Šajā laika periodā mazliet pieaudzis ir arī kartupeļu, piena ar pazeminātu tauku saturu, ābolu, olu, mājputnu gaļas un dārzeņu konservu patēriņš. Jāatzīmē, ka CSB aprēķini tiek veikti neņemot vērā neuzskaitīto iedzīvotāju emigrāciju, līdz ar to faktiski reālais patēriņš varētu būt augstāks un tuvināties vidējiem ES rādītājiem.

Pēdējo gadu socioloģiskās aptaujas dati gan arī apliecina, ka pārtikas patēriņš ekonomiskās lejupslīdes ietekmē samazinās. 2009. gadā veiktajā pētījumā par ekonomiskās lejupslīdes ietekmi uz iedzīvotāju pārtikas patēriņa izmaiņām, tika konstatēts, ka gandrīz 30 % iedzīvotāju ir mainījuši pārtikas patēriņa paradumus. Tai skaitā 35 % no aptaujātiem norādīja, ka ir sākuši ēst mazāk. Salīdzinot atbildes, pēc dzimumiem, sievietes 39 % gadījumu norādīja, ka ir sākušas ēst mazāk, vīrieši - 26%.⁶

Pārtikas iegādei iedzīvotāji arī izdod visvairāk naudas no kopējā mājsaimniecību budžeta. 2009. gadā tie bija 26,7 % jeb 52,04 Ls, mēnesī, ja salīdzina ar vidējiem Eiropas Savienības valstu vidējiem rādītājiem, Latvijā šis rādītājs ir divreiz augstāks, ES tāpat 12,7 %. Taču absolūtās summās iedzīvotāji tērē divreiz mazāk naudas kā vidēji ES.

Ja salīdzina 2009. gada rādītājus ar 2008. gada rādītājiem, ir samazinājušies mājsaimniecību izdevumi par pārtiku par 7,29 Ls mēnesī. Tajā pašā laikā pārtikas cenas šajā periodā pieauga par 4,5 % (www.csb.lv).

³ Pārtikas un Veterinārais dienests, 2009. Latvijas nacionālais pārtikas patēriņa grozs, pārtikas un lauksaimniecības produktu bilance.

⁴ Brizga J., Kudreņickis I., 2009. Household Climate Impact in Latvia: Measuring Carbon Footprint // RTU zinātniskie raksti. 13. sēr., Vides un klimata tehnoloģijas. - 3. sēj. , 34.-40. lpp.

⁵ Eurostat, Consumption of certain foodstuffs per inhabitant

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdpc330&plugin=1>

⁶ 2010. gada aprīlis, DnB Nord Latvijas barometrs Nr 24. Pārtikas produktu patēriņš.

Attiecībā uz noteicošiem faktoriem pārtikas produktu iegādei, aptaujas dati liecina, ka visvairāk iedzīvotāju izvēli ietekmē pārtikas cena, sekojoši pārtikas kvalitāte un akciju piedāvājumi.⁷

Pēc 2005. gada datiem tika novērtēts, ka trešdaļa patērētās pārtikas Latvijā ir importa un šim skaitlim ir tendence palielināties. 2003. gadā tika novērtēts, ka importa atkarības koeficients ir 23%, 2004. gadā – 29 %, 2005. gadā tāpat 32 %⁸. Trūkst pētījumu un jaunāku datu, cik procentuāli patērējam importa pārtiku pēdējos gados.

Socioloģiskās aptaujas šajā jomā rāda, ka Latvijā iedzīvotāji labprātāk izvēlas vietējo produkciju, aptuveni 2/3 Latvijas iedzīvotāju (67 %), pērkot piena produktus, norādīja, ka izvēlas tikai vietējo uzņēmumu ražojumus. Vairāk nekā puse respondentu to norādīja arī par gaļu un tās izstrādājumiem, kā arī trešdaļa par dārzeņiem un to izstrādājumiem.⁹

Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju visbiežāk pārtikas produktus iegādājas lielveikalos (70 %). Tikai 16 % galvenokārt iepērkas nelielos veikalos, 7 % - tirgū, 2 % - lielāko tiesu ražo paši, bet 1 % - tieši no zemniekiem. Šie dati liecina, ka Latvija pēdējos gados arvien vairāk ieņem kapitālistiskās patērētājsabiedrības pozīcijās, jo vairāk kā divas trešdaļas pārtiku iegādājas lielveikalos, kas pirms 10 gadiem tā nebija.¹⁰

Pēdējo gadu laikā attīstās arī īsās piegādes ķēdes (tiešā pārdošana zemnieks -> pircējs), zemnieku tirdziņi un *slow food* kustība (paralēli tam arī strauji attīstās ātrās ēdināšanas restorāni).

Latvijas laukos vēl joprojām ir spēcīgas tradīcijas audzēt, iekopt dārzus, lai daļēji pašnodrošinātos ar pārtikas produktiem – dārzeņiem, augļiem, tomēr kopumā lielākā daļa pārtikas produkti tiek iegādāti lielveikalos. SKDS 2009. gada aptaujas (SKDS, 2009) dati rāda, ka Latvijā lielākā daļa mājsaimniecību (70 %) vēl aizvien mēdz vārīt kompotus un ievārījumus, svaigus augļus un dārzeņus pagrabos vai citās tam piemērotās vietās cenšas glabāt.

Pozitīva tendence ir bioloģisko preču ražošanas pieaugumam pēdējos gados. Oficiālā statistika (www.pvd.gov.lv) liecina, ka 2007. gada sākumā bija reģistrētas 4105 bioloģiskās saimniecības, jeb tas ir 5 % no saimniecību kopskaita. Lielākā daļa saimniecību nodarbojas ar graudkopību un pienkopību (61 % katra), lopkopību (54 %) un dārzeņu audzēšanu (53 %) ("Media House" un "Marketing House" pētījumi 2005 un 2006 gadā).

Attiecībā uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību, pēc EUROSTAT datiem bioloģiskās dzīvnieku izcelsmes pārtikas produktu ražošana pēdējo piecu gadu laikā Latvijā ir desmitkārtšojusies, ja 2005. gadā tie bija 552 kg, tad šobrīd tiek saražotas 5,3 t bioloģisko dzīvnieku izcelsmes produktu. Latvijā ir arī savs bioloģiskās pārtikas ekomarķējums Latvijas ekoproducts – āboliņa lapa.

Galvenie virzošie spēki

Semināros tika secināts, ka galvenie neilgtspējīgu pārtikas patēriņu virzošie spēki Latvijā ir sabiedrības steiga, kas nozīmē, ka arvien mazāk cilvēkiem ir laika, lai domātu par to kā un ko ēst, kas noved pie tā, ka tiek patērēts vairāk ātri pagatavojamu produktu, mazāk iedzīvotāji gatavo paši. Pēdējie statistikas dati, kā redzams iepriekš, gan liecina, ka pusfabrikātu produktu patēriņam ir tendence samazināties – iespējams cilvēkiem pēdējos gados ir kļuvis vairāk laika, lai gatavotu, audzētu produktus paši.

Neilgtspējīgu pārtikas patēriņa būtisks virzītājspēks ir arī subsidētā pārtika, kas kropļo tirgus cenas, un vietējā produkcija uz kopējā fona ne vienmēr ir visizdevīgākā. Bioloģisko preču cena savukārt ir ievērojami augstāka, kas būtiski ietekmē iedzīvotāju izvēli.

Tradīcijas svētki, ciemošanās un ēšanas īpašā nozīme arī kā brīvā laika pavadīšana. Ekskluzīvu ēdienu patēriņš bieži ir viens no statusa rādītājiem, akcijas preču piedāvājumi, dažādām

⁷ turpat

⁸ Melece L., 2007. Pārtikas un lauksaimniecības produktu bilance, patēriņš, tā struktūra un uzturvērtība Latvijā no 2003. līdz 2005. gadam un prognoze 2007.- 2013. gadam starptautisko saistību izpildei un uzraudzības programmas izstrādei.

⁹ 2010. gada aprīlis, DnB Nord Latvijas barometrs Nr 24 - Pārtikas produktu patēriņš.

¹⁰ turpat

delikatesēm, ievestām precēm u.c. rosina izvēlēties šos produktus, kas ir visi ir atzīmējami par būtiskiem neilgtspējīgu patēriņu virzošiem spēkiem.

Savukārt ilgspējīgu patēriņu dalībnieki atzīmēja, ka virza galvenokārt mikro vides faktori, jeb indivīda izpratne, zināšanas par organisma vajadzībām un videi draudzīgu patēriņu. Tās ir tirdzniecības vietu un noteiktu preču pieejamība mājokļa tuvumā, informācija un dārzu teritorijas, kā arī prasmes audzēt un gatavot pašiem. Rūpes par ģimeni un veselību. Izpratne, zināšanas par ekomarķējumiem, videi un veselībai nekaitīgu pārtiku, rūpes par tā veselību ir faktori, kas galvenokārt virza indivīda ilgspējīgāku izvēli. (Skat. 2. attēlu, arī pielikumu Nr.2, Nr. 5).

Neilgtspējīgu patēriņu virzošie spēki	Ilgspējīgu patēriņu virzošie spēki
sabiedrības steiga	izpratne par vēlmēm, organisma vajadzībām
subsīdēta importa pārtika	zināšanas izpratne par videi draudzīgu patēriņu
bioloģisko preču cena	tirdzniecības vietu pieejamība
tradīcijas sabiedrības pieradums	rūpes par veselību, ģimeni
kaimiņu, draugu piemērs	videi draudzīgas pārtikas pieejamība
statuss un ekskluzivitāte	prasme audzēt, gatavot
akcijas, ēšana kā brīvā laika pavadīšana	pilnīga informācija
	pieejamas dārzu teritorijas
	ekomarķējumi, ētiskais aspekts, vides apziņa

2. att. Galvenie virzošie spēki Pārtikas sektorā

Pārvaldības instrumenti

Seminārā dalībnieki izvirzīja, ka galvenie sektori pārtikas patēriņa jomā ir saistāmi ar dzīvesveida, pārtikas piegādes, sagādes, tirdzniecības un pārtikas ražošanas, lauksaimniecības jautājumiem. Attiecībā uz instrumentiem dzīvesveida un dzīvesstila maiņai aktīvāk ir izmantojami komunikācijas instrumenti, gan arī tādi, kas kopumā mainītu, liktu pārvērtēt ikdienas paradumus - savādāk plānot ikdienu, darbu, brīvo laiku.

Attiecībā uz pārtikas piegādi, pārdošanu un sagādi kā būtiskākie tika izvirzīti telpiskās plānošanas instrumenti – gan plānojot pārtikas tirdzniecības pieejamību iespējami tuvu iedzīvotāju mājokļiem, gan izdevīgākus apstākļus, lai tirdzniecības vietas ērtāk būtu sasniedzamas, izmantojot videi draudzīgāku transportu.

Darba grupa minēja, ka tikpat būtiska ir arī pārtikas ražošanas un sagataves ķēdes sākumposma ietekmēšana. Galvenie pasākumi, kas šeit veicami, ir saistāmi ar ķīmikāliju izmantošanas ierobežošanu un bioloģiskās lauksaimniecības sekmēšanu (skat pielikumu Nr.8).

Ilgspējīgas pārtikas patēriņa attīstībai tika izvirzīti pieci galvenie pārvaldības instrumenti:

1. Bioloģiskās pārtikas piegādes tīkli ar minimālu starpnieku skaitu (T)
2. Visu ārējo izmaksu iekļaušana pārtikas cenās (R)
3. Atbalsts, motivācija lauksaimniecības metožu maiņai (E)
4. Kooperatīvu veidošana (K)
5. Nodokļu samazināšana uzņēmumiem, kas izplata videi draudzīgu precī (E)

2.2 Mājoklis

Ar mājokli ir saistītas tādas indivīda vajadzības kā vajadzība pēc drošības, aizsardzības, privātuma, siltuma. Mūsdienās tas nozīmē, lai mājoklis tiktu aprīkots un būtu pieejams ūdens (siltais un aukstais) un enerģija (apkurei, elektroierīcēm un pārtikas pagatavošanai) un kā sekundāra vajadzība ir nepieciešamība pēc mājtsaimniecības atkritumu apsaimniekošanas. Ar patēriņu mājokļa sektorā tiek apskatīts, kāda ir mājokļa platība, kā mājtsaimniecībā tiek patērēta enerģija, ūdens, kā tiek radīti atkritumi. Ar mājokli ir saistītas arī tās iedzīvotāju vajadzības pēc mijiedarbības ar citiem cilvēkiem, sapratnes, atzīšanas.

Attiecībā uz dzīvojamo fondu, kaut gan būvniecībai laika periodā no 2000. gada līdz 2008. gadam bija raksturīga strauja attīstība, dzīvojamā platība uz vienu iedzīvotāju ir tikai nedaudz palielinājusies. Jo tikai 88 % no jaunajām būvēm tiek patstāvīgi apdzīvotas.¹¹ Ievērojami šajā laika periodā ir pieaugusi tirdzniecības vietu, veikalu un dažādu viesnīcu būvniecība. Uz vienu iedzīvotāju vidēji ir 27 m² dzīvojamās platības¹². Lai arī šis rādītājs pēdējo 10 gadu laikā ir palielinājies par 20 %, tas vēl būtiski atpaliek no Rietumeiropas. No vienas puses tas ir labs rādītājs attiecībā pret ekoloģiskās pēdas nospieduma rādītāju, taču no otras puses, pēc Eiropas Savienības standartiem – liecina par problemātiskiem dzīves apstākļiem. Šajā jomā trūkst specifiskāku pētījumu un būtu nepieciešams papildus apskatīt, cik liels mājoklis un dzīves telpa ir cilvēkam piemērota, kurā viņš jūtas apmierināts, t.sk. pētīt to iedzīvotāju skaitu, kuri dzīvo zem šī vidējās dzīvojamās platības, lai secinātu, vai dzīvojamās platības pieaugums paaugstina labklājību.

Mājokļa energoietilpība Latvijā vēl joprojām ir salīdzinoši liela - 308 kWh/m²¹³. Lielākā daļa šīs enerģijas (78.8 %) tiek izmantota telpu apkurei, bet pārējais ūdens uzsildīšanai, pārtikas gatavošanai, apgaismojumam un izklaidei. Būtiski risināma problēma Latvijā ir ēku energoefektivitātes celšana. Latvija par indikatīvo ēku siltumenerģijas patēriņa mērķi ir uzstādījusi sasniegt vidējo ēku enerģijas patēriņu 150 kWh/m² 2020. gadā¹⁴, 2008. gadā tas bija 220 kWh/m², šobrīd ņemot vērā ēku siltināšanas pasākumu attīstību pēdējos gados, šis skaitlis varētu būt samazinājies, taču vienlaikus iedzīvotāji pēc ēkas nosiltināšanas izvēlas paaugstināt iekštelpu gaisa temperatūru. Tāpat ņemot vērā ilgtspējīga patēriņa sociālos aspektus – iedzīvotāju apmierinātību ar mājokli, ir jāņem vērā, ka pēc CSB datiem 20,6 % mājtsaimniecību nav apmierināti ar temperatūru ziemas laikā un 38,2 % nav apmierināti ar mājokļa temperatūru vasaras laikā¹⁵. Šeit būtu nepieciešami papildus pētījumi, par ēku dzesināšanas ietekmi uz energopatēriņu un iedzīvotājiem vēlamu iekštelpu temperatūru, un kā tas saskan ar ilgtspējīgu patēriņu.

Ēku energoefektivitātes likums, kas pieņemts 2008. gadā, šobrīd energoefektivitātes prasību ievērošanu nosaka tikai jaunajām, būvējamajām mājām. Bez padomju laika mājām arī laika periodā no 2003. – 2008. gada strauji sabūvētajām mājām lielai daļai arī būs nepieciešami energoefektivitātes pasākumi.

Latvijā 68 % mājtsaimniecību izmanto centralizēto vai tai pielīdzināmu apkuri. Tas ietver vai nu pilsētu pašvaldību piedāvāto centralizēto rajonu apsildi, vai arī vienas mājas centralizēto apkuri, kura var būt gan pašvaldības organizēts pakalpojums, gan varbūt paši iedzīvotāji to organizē. Praktiski šīm 68 % mājtsaimniecību ir vājas iespējas ietekmēt to kādi energoresursi tiek izmantoti siltumenerģijas ieguvei.

Salīdzinot ar 2000. gadu mājtsaimniecību skaits, kuras izmanto centralizēto apkuri nedaudz samazinās Līdz ar to ir pieaudzis mājtsaimniecību skaits, kuras pāriet uz privāto apkuri. Kā kurināmais galvenokārt tiek izmantota koksne, bet ir pieaudzis arī dabasgāzes patēriņa īpatsvars¹⁶.

¹¹ Kudrenickis I., 2010. Siltumnīcefekta gāzu emisijas un klimata politika to ierobežošanai mājtsaimniecību sektorā Latvijā <http://www.zb-zeme.lv/images/majtsaimniecibas.pdf>

¹² Centrālā statistikas birojs, 2009 dati.

¹³ BEMA, 2008. Latvijas enerģētika skaitļos; http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Latvijas_energetika_skaitlos_2009_.pdf

¹⁴ LR MK rīkojums Nr. 266 (20.05.2008) Latvijas Republikas Pirmais energoefektivitātes rīcības plāns 2008. – 2010. gadam.

¹⁵ Centrālās statistikas birojs, 2009. Dzīves kvalitāte Latvijā.

¹⁶ Kudrenickis I., 2010. Siltumnīcefekta gāzu emisijas un klimata politika to ierobežošanai mājtsaimniecību sektorā Latvijā <http://www.zb-zeme.lv/images/majtsaimniecibas.pdf>

Attiecībā uz elektroierīcēm mājtsaimniecībā, pēc 2009. gada datiem krāsu televizors bija 97,3 % mājtsaimniecību, telefons – 92,6 %, dators – 42,2 %, veļts mazgājamā mašīna – 83,7 % Elektrības patēriņam un elektroierīču pieejamībai mājtsaimniecībās ir tendence palielināties ar katru gadu¹⁷.

Attiecībā uz atkritumiem Latvijā gada laikā viens iedzīvotājs vidēji 2009. gadā radīja 305 kg sadzīves atkritumu LVGMC 2009. Kopš 2008. gada tendence atkritumu daudzumam samazināties un kopumā tas ir mazāks kā vidēji Eiropā – 500 kg (Čehija 306kg, Īrija 733 kg 2008. gadā)¹⁸. No visiem sadzīves atkritumiem, 80% kopumā tiek radīti mājtsaimniecībās. Latvijā ir ļoti vāji attīstīta atkritumu šķirošanas sistēma, līdz ar to lielākā daļa no radītiem atkritumiem tiek noglabāti poligonos.

Atkritumu apsaimniekošanas jomā Latvijā ir gan labāki piemēri, piemēram, SIA „ZAAO” atkritumu apsaimniekošanas organizācijas darbība Vidzemes reģionā, kuri visai veiksmīgi nodrošina atkritumu dalītās vākšanas pakalpojumus iedzīvotājiem, reģionā ir uzņēmumi, piemēram SIA „V.L.T” kas izmanto izlietoto papīru – kartonu iepakojuma ražošanā, organizācijai ir vairāki projekti attīstības stadijā, kā veicināt organisko atkritumu dalītu vākšanu. Un ir arī sliktāki piemēri, kā sistēma Rīgā, pilsētā kur tiek radīts lielākais atkritumu daudzums, atkritumu šķirošanas konteineri jau šobrīd ir visai vāji pieejami iedzīvotājiem un tie ir īpaši jāmeklē (kartēs, internetā, jāatpazīst krāsas u.c.), tam papildus nesen L&T ir izskanējusi diskusija – samazināt konteinerus atkritumu šķirošanai, vietās, kur tas ir uzņēmumam neizdevīgi, līdz ar to parādās bīstamas tendences atkritumu šķirošanas iespēju sašaurināšanai.

Galvenie virzošie spēki

Semināros tika secināts, ka neilgtspējīgu patēriņu galvenie virzošie spēki mājokļa sektorā Latvijā ir esošās zemās cenas fosiliem kurināmiem un tarifi, kas ir salīdzinoši neefektīvi, lai ietekmētu ilgtspējīgāku izvēli. Individu izpratne par komforta līmeni – vēlamā iekštelpu temperatūru ziemā un vasarā. Arī individualitāte – vēlēšanās dzīvot atsevišķi, nošķirti(piem. viensētās), nekontaktēties ar kaimiņiem.

Ienākumu līmenim ir divējāda ietekme uz mājtsaimniecību patēriņu – no vienas puses tas var ietekmēt indivīda pirktspēju jaunu iekārtu iegādei un mājokļa aprīkošanai, tam var būt arī lielāka māja, no otras puses, augstāki ienākumi arī nozīmē lielākas iespējas investēt videi draudzīgās un energoefektīvās ierīcēs, tehnoloģijās, izmantot videi draudzīgākus būvmateriālus, veikt ēku siltināšanu, renovēt mājokli u.tml. Taču dalībnieki izvirzīja, ka ienākumi un finansiālās iespējas pašreiz abos veidos ir vairāk kā neilgtspējīgu patēriņu virzošie spēki.

Personiskās vērtības un statusa jautājumi Latvijā biežāk saistās ar neilgtspējīgu izvēli, taču pēdējos gados arī dzīvošana videi draudzīgā mājoklī un vides resursu taupīšana nereti tiek uztverta kā vērtība.

Savukārt kā galveno faktoros, kas Latvijā veicina ilgtspējīgāku izvēli, semināros dalībnieki izvirzīja pilsētas vai apkaimes pārdomātu plānojumu, iedzīvotājam pieejamos finansējumos energoefektivitātei, noteiktos būvniecības standartus un pieejamu infrastruktūru, informāciju un atbilstošu pakalpojumu tarifu – atkritumu šķirošanai, enerģijas patēriņam, u.c. (3. attēls).

Semināros arī indivīdu savstarpēja komunikācija un prasme sadarboties tika atzīmēts kā viens no būtiski virzošajiem spēkiem ēkas siltināšanas pasākumu īstenošanā, arī apmainoties un daloties ar pieredzi, tehnoloģijām. Arī indivīdu attieksme – vērtības (koka materiāli mēbelēs, logos, piemēram, veselīgam iekšējam mikroklimatam), priekšstats par labu mājokli un gaume ir būtiski patēriņa virzošie spēki (Skat. pielikumu Nr. 1, Nr.6).

Bez šiem minētajiem kā citi būtiski situācijas ierobežojumi semināros tika izvirzīti arī vispārējā nabadzība valstī un korupcijas prakse, indivīda īpašnieka vai īrnieka statuss, jo, piemēram, mājokļa īpašnieks, kā semināros tika secināts ir ieinteresēts ieguldīt vairāk resursu mājokļa uzlabošanai, kā īrnieks, arī pašvaldības kā ēkas īpašnieka intereses un spējai iesaistīties bieži ir izšķiroša loma. Arī

¹⁷ Centrālās statistikas birojs, 2009. Dzīves kvalitāte Latvijā.

¹⁸ <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/municipal-waste-generation-per-capita-in-western-europe-eu-15-new-member-states-eu-12-eu-countries-eu-27-and-total-in-europe-eu-27-turkey-croatia-norway-iceland-switzerland-3> 2008 published 2010.

indivīda spēja skatīties, plānot un pieņemt lēmumus ar īstermiņa vai ilgtermiņa redzējumu ietekmēs tā izvēli ilgtspējīgam vai neilgtspējīgam patēriņam par labu.

Neilgtspējīgu patēriņu virzošie spēki	Ilgspējīgu patēriņu virzošie spēki
Cenas fosiliem kurināmiem, tarifi	Pilsētas plānošana un apkaimes vietas kvalitāte
Individualitāte un sekošana sabiedrības vērtībām	Atbalsta finansējums ēkas energoefektivitātei
Komforts (siltums/ vēsums)	Būvniecības vides standarti
ienākumi, finansiālās iespējas	Ūdens pakalpojumu, siltuma enerģijas, atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūras pieejamība
Daudzdzīvokļu ēku termoizolācija	Informācijas pieejamība par VDR mājsaimniecībā un sadarbība
Personiskās vērtības, statuss	pakalpojumu tarifs

3. att. Patēriņu virzošie spēki Mājokļa sektorā

Pārvaldības instrumenti

Koprades semināros tika identificēti trīs būtiskākie virzieni, kur būtu nepieciešamas rīcības, lai veicinātu ilgtspējīgāku patēriņu mājokļa sektorā. Tie ir:

1. Apkaimes kvalitātes celšana (kas sevī ietver gan infrastruktūru pieejamību – enerģijas ražošanai un piegādei, ūdens apgādes un kanalizācijas infrastruktūru pieejamībai, atkritumu apsaimniekošanai, gan dzīvošanai labvēlīgas vides radīšanu – ar apstādījumiem, tirdzniecības vietām, bērnu rotaļlaukumiem, skolām u.c.);
2. Energoefektivitātes veicināšana un ilgtspējīgākas enerģijas izmantošana
3. Sabiedrības vērtības un kultūras maiņas jautājumi ir apsverami jebkurā sabiedrības līmenī pieņemot ilgtspējīgam patēriņam labvēlīgus lēmumus.

Plānošanas, Regulējošie, Ekonomiskie, Komunikācijas, Tehniskie instrumenti ir vienlīdz svarīgi un vienlaicīgi, viens otram pakārtoti izmantojami. Semināra dalībnieki izvirzīja, ka mājokļa ilgtspējīgai attīstībai ir svarīgi sākt ar lielāka mēroga teritorijas attīstību - reģionu, apkaimes attīstību, efektīvāk ir jāizmanto regulējošie instrumenti – nodokļi, tarifi, dotāciju shēmas un investīcijas. Tāpat tehniskie, veicinot videi draudzīgāku tehnoloģiju pieejamību mājsaimniecības vajadzībām, kur savukārt tas jābalsta uz komunikācijas – patērētāja informēšanas un preces atpazīšanas instrumentiem. (skat. pielikumu Nr. 9)

Kā galvenie pieci pārvaldības instrumenti, kas pielietojami, lai veicinātu ilgtspējīgu patēriņu Mājokļa sektorā tika izvirzīti:

1. Mājas aprīkojuma pieejamība (T)
2. Zemāki īpašuma nodokļi energoefektīvām mājām (E)
3. Standartu ieviešana un kontrole (R)
4. Labās pieredzes apkopošana un komunikēšana (K)
5. Labāka sabiedrības iesaistīšana un citāda sadarbība ar apkaimes iedzīvotājiem (P, K)

2.3 Transports

Transporta sektors ir visstraujāk augošais klimatu pārmaiņu veicinošais sektors. Lielāko daļu no pasažieru pārvietošanās Latvijā 2008. gadā – 82 % nodrošināja privātās automašīnas, autobusi nodrošināja 12 %, bet dzelzceļš 4,5 %. ES vidēji rādītājos dzelzceļa transports aizņem 7 %, bet privātās automašīnas 76 %¹⁹.

Ja apskata reģistrēto automašīnu skaita izmaiņas, CSDD dati liecina, ka laika posmā no 1990. gada līdz 2009. gadam, automašīnu skaitam bija tendence ar katru gadu palielināties, šajā laika periodā automašīnu skaits bija trīskāršojies 1990.gada beigās Latvijā bija reģistrēti 282 688 vieglie auto, bet 2009. gada beigās to skaits bija sasniedzis jau 904 308²⁰. Šobrīd automašīnu skaitam ir tendence samazināties: 2011. gadā 1. janvārī reģistrēti 806 462 transportlīdzekļi, kas ir par nepilnu tūkstoši mazāk nekā pirms gada, vieglo automašīnu skaits ir samazinājies par 29,6 %²¹. Kopumā uz 2,7 cilvēkiem tiek reģistrēta viena automašīna, kas vidēji ir viena automašīna uz vienu mājsaimniecību (2,6 cilvēki).

Taču pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2006. gada – 64 % mājsaimniecību nebija automašīnu, 31,26 % mājsaimniecību bija viena automašīna, divas automašīnas – 3,41 %, trīs un vairāk automašīnas 0,35 % mājsaimniecību, kas liecina par ievērojamu skaitu dienesta auto, kā arī, iespējams, par nevienlīdzību pārvietošanās iespējās, ņemot vērā sliktu nodrošinājumu ar sabiedrisko transportu ārpus Rīgas.

Latvijā pēdējos gados strauji attīstās arī aviotransports, kas saistīts ar lētajām aviobiļetēm (akciju piedāvājumi) un lidostas Rīga attīstību, kā arī ierobežotajām iespējām izmantot citus transporta veidus, lai pārvietotos lielākos attālumos. Lai arī 76 % Latvijas iedzīvotāju nekad nav lidojuši ar lidmašīnu, tie kuri lido, lido vidēji 3-4 reizes gadā, līdz ar vidēji viens Latvijas iedzīvotājs gadā nolido 1175 km.

Pozitīvas pārmaiņas ir novērojamas Rīgā, pēdējos gados redzami palielinās velosipēdistu skaits. Pēc 2009. gada Rīgas domes Satiksmes departamenta datiem 65 % mājsaimniecību Rīgā ir velosipēds un 1–3 % no visiem pārvietošanās maršrutiem iedzīvotāji veic ar velosipēdu. Salīdzinājumā citās Eiropas valstīs – Kopenhāgenā 23 %, Stokholmā 7 %, Helsinkos 6 % braucieni tiek veikti ar velosipēdu. Vairāk cilvēku velosipēdu izvēlas atpūtai un sportam, mazāk ikdienišķu maršrutu veikšanai. Visvairāk iedzīvotāji Rīgā izvēlas attiecīgi 35 % personisko automašīnu un 35% sabiedrisko transportu.

Pēc Eurobarometra (2007) aptaujas datiem tikai 10 % Latvijas iedzīvotāju rūp viņu transporta paradumi un 6 % iedzīvotāju izvēloties automašīnu ņemtu vērā arī vides aspektus. SKDS (2008) aptauja rāda, ka 48,6 % Latvijas iedzīvotāju labprāt vairāk lietotu sabiedrisko transportu.

Attiecībā uz sabiedriskā transporta pieejamību, Rīgas starptautiskās autoostas dati liecina, ka 2010. gadā ir apkalpoti par 1 % vairāk pasažieru kā 2009. gadā, taču tai pat laikā sarucis apkalpoto reisu skaits par 6,5 %²². Situācija rāda, ka pieprasījums šobrīd pārsniedz piedāvājumu. Tai pat laikā tiek apsvērts 2011. gadā vēl papildus par 3 miljoniem latu samazināt dotācijas sabiedriskā transporta pārvadājumiem.

Saskaņā a/s Latvijas dzelzceļa datiem pasažieru pārvadājumiem no 1990. gada bija vērojams kritums līdz 2000. gadam, kad tas sasniedza vislielāko kritumu, nākamajos gados pasažieru pārvadājumi ir palielinājušies. Ja 2000. gadā tie bija 18188 tūkst., tad 2007. gadā 27 430 tūkst., taču nākamajos gados pasažieru pārvadājumi samazinās attiecīgi 2009. gadā tie bija 21555 tūkst. pasažieru. Vidēji viens pasažieris piepilsētas satiksmē veic 25,7 km, savukārt vietējā satiksmē 87,1 km gadā.

¹⁹ Klāvs G., 2010. Siltumnīcefekta gāzu emisijas un klimata politika to ierobežošanai transporta sektorā Latvijā; Fizikālās enerģētika institūts.

²⁰ Diena.lv, 2010. 20 gadu laikā reģistrēto vieglo automašīnu skaits Latvijā ir trīskāršojies <http://www.diena.lv/lat/politics/hot/20-gadu-laika-registreto-vieglo-automobilu-skaita-latvija-triskarsojies>

²¹ CSDD statistika, 2011. www.csdd.lv

²² Rīgas starptautiskā autoosta pērn apkalpo par 1% vairāk pasažieru <http://business.delfi.lv/uznemumi/rigas-starptautiska-autoosta-pern-apkalpo-par-1-vairak-pasazieru.d?id=36845759>

Katru gadu ievērojamas investīcijas tiek novirzītas ceļu izbūvei un rekonstrukcijai 2011. gadā – 270 milj., 2009. gadā – 150 milj. Attiecībā uz dzelzceļu attīstību, līdz šim galvenokārt investīcijas tika novirzītas dzelzceļa infrastruktūras rekonstrukcijai, bet 2011. gadā Latvijai jāatsāk Eiropas standartiem atbilstoša dzelzceļa izbūvi Baltic Latvia.

Ja salīdzina VAS „Latvijas dzelzceļš” un Eiropas vidējo statistiku CO2 izmešu daudzumā uz vienu t/km, tad Latvijas dzelzceļa rādītāji ir divreiz draudzīgāki videi: Eiropā šis daudzums ir 20 — 25 grami izmešu uz t/km, bet Latvijas Dzelzceļam tie ir vidēji 10 grami (www.neogeo.lv)

Kopš 2008. gada turpina samazināties satiksmes negadījumos cietušo skaits. Centrālās Statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2009. gadā bija par ceturto daļu mazāk uz ceļiem bojā gājušo, un satiksmes negadījumos cietušo skaits salīdzinot ar 2008. gadu. To ir veicinājusi gan satiksmes intensitātes samazināšanās, gan uz satiksmes dalībnieku, gājēju un velosipēdistu drošību vērsti pasākumi.

Galvenie virzošie spēki

Seminārā tika konstatēts, ka transports pats par sevi nav vajadzība, kas būtu atrodam Maslova vajadzību hierarhijā. Taču transports nodrošina citu būtisku vajadzību apmierināšanu, piemēram vajadzības pēc pārtikas, ūdens, gūt ienākumus, mācīties, atpūsties. Šo vajadzību apmierināšana ir jāskata saistībā ar indivīda mobilitāti un transporta izmantošanu. Par vajadzībām ir atzīmējams arī tas, lai transports būtu drošs, stabils, ērts. Galvenie izšķirošie faktori transporta jomā - mode, tradīcijas, stabils darbs vai stabila dzīvesvieta, kur dzīvot, apkāmes kvalitāte (vai pieejami pakalpojumi tuvumā), vai apkaimē ir ērti iet ar kājām, vai dzīvesvietai ir tuvu pieejama pārtika, kāda ir infrastruktūras kvalitāte, kurš no transporta veidiem ir ērtākais un ātrākais, tradīcijas dzīvot laukos, viensētā.

Semināra dalībnieki konstatēja, ka viens no galvenajiem virzošajiem spēkiem neilgtspējīgai izvēlei ir tas, ka notiek sabiedrības individualizācija, kas sekmē to, ka risinājumi vairāk tiek plānoti personiskam transportam. Personiskais transports joprojām sabiedrībā tiek asociēts ar augstu statusu. Sabiedrības individualitāte, vēlēšanās vairāk pārvietoties vienpersoniski, tātad ne sabiedriski un personiskā transporta kults un mode ir galvenie noteicošie faktori, kas virza neilgtspējīgu patēriņu transporta sektorā. Esošā degvielas cena un vāja maksas atšķirība starp personiskā transporta izmantošanu un sabiedriskā transporta izmantošanu, kā arī sabiedrības augstā mobilitāte jeb nepieciešamība pārvietoties kopumā ir galvenie neilgtspējīgu patēriņu virzošie spēki. Savukārt kā ilgtspējīgu patēriņu galvenos virzošos spēkus, dalībnieki izvirzīja ērtu sabiedriskā transporta pieejamību, indivīda zināšanas un izpratni un dažādu infrastruktūru pieejamību, arī ārējās vides ierobežojumus, apgrūtinājumus, piemēram, augstas maksas par autostāvvietām. To ietekmē arī ilgtermiņa plānošana – kā indivīds plāno savu ikdienu, nedēļu, nākotni (skat. 4. attēlu, arī pielikumu Nr.3,4, 7).

Neilgtspējīgu patēriņu virzošie spēki	Ilgspējīgu patēriņu virzošie spēki
pārvietošanās līdzeklis kā statusa rādītājs	sabiedriskā transporta pieejamība, ērtība
individualitāte un sekošana sabiedrības vērtībām	zināšanas, izpratne par videi draudzīgu pārvietošanos
degvielas cena	velosipēdistiem – ietves, novietnes, higiēna
tradīcijas dzīvot viensētās	augsta maksa par autostāvvietu
mode	komunikācijas un sadarbība indivīdu vidū
mobilitāte	vides apziņa

4. att. Patēriņu virzošie spēki Transporta sektorā

Pārvaldības instrumenti

Lai veicinātu sabiedrības ilgtspējīgāka transporta izmantošanas attīstību, semināra darba grupa secināja, ka transporta sektora attīstība vispirms ir jāskata kopumā par visu Latvijas teritoriju – lai pilsētas var sasniegt – ērti ar sabiedrisko transportu, kas savukārt ļaus izvairīties no satiksmes sastrēgumiem. Sekojoši pilsētu teritorijās, vietējā līmenī ir nepieciešams nodrošināt labas iespējas sabiedriskā transporta izmantošanai, velotransportam.

Instrumenti, kādi pielietojami, tika izdalīti atsevišķi, vērsti uz:

- sabiedriskā transporta uzlabošanu un pieejamību;
- visu transporta sistēmu kopumā;
- velotransportu, alternatīvo transportu, t.sk. kājāmiešanai (Skat. pielikumu Nr.10)

Kā galvenie pieci instrumenti ilgtspējīgākai iedzīvotāja izvēlei Transporta sektorā tika izvirzīti:

1. Elektrotransporta (trolejbusu, vilcienu, tramvaju) pakalpojumu klāsta attīstīšana (T)
2. Finansējums infrastruktūru attīstībai (E)
3. Sabiedriskā transporta subsidēšana (R)
4. Videi draudzīgu uzvedību veicinoša teritorijas plānošana (P)
5. Nodokļu atvieglojumi videi draudzīgam transportam (E)

3 Interesešu grupu: loma un iespējas

Galvenās izvirzītās interesešu grupas: valsts un pašvaldību iestādes, uzņēmumi, nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāji, kas ir būtiski ilgtspējīga patēriņa veidotāji.

Valsts institūcijas

Valsts institūcijas ir galvenokārt atbildīgas par vispārējās valsts attīstības plānošanas ietvara izstrādi, nozīmējot prioritātes valsts attīstībā, izstrādājot likumdošanu, veicot finansu resursu sadalījumu pa nozarēm, uzraugot pašvaldību darbību, kā arī ir būtiskākās pārvaldības institūcijas vides aizsardzības politikas realizācijā.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā ir izvirzīts mērķis veicināt iedzīvotāju ilgtspējīga dzīvesveida attīstību, taču praktiski trūkst mērķtiecīgas rīcības no valsts puses, lai tas būtu iespējams.

Valdības loma būtu arī atbalstīt sociālās inovācijas un sociālo uzņēmējdarbību, stimulējot un atbalstot iesaistīšanos, dialogu, eksperimentus, mācīšanos un veiksmes stāstu difūziju plašākā sabiedrībā. Šo funkciju vislabāk ir īstenot sadarbībā ar mediatoriem.

Pašvaldību institūcijas

Tā ir iedzīvotājam tuvākā varas institūcija un vistiešāk nosaka to, kādas ir iespējas māsaimniecību līmenī īstenot ilgtspējīgu patēriņu kāda konkrētā teritorijā. Pašvaldību institūcijas apgādā iedzīvotājus ar komunāliem pakalpojumiem, plāno teritorijas attīstību un rūpējas par tās iedzīvotāju labklājību vietējā līmenī. Ilgtspējīga patēriņa saistībā būtībā šobrīd pašvaldību institūcijas darbojas vairāk kā valsts institūciju varas realizētāji (ievērojot likumdošanu, attīstības plānu, īstenojot infrastruktūru programmas u.c.), tikai atsevišķos gadījumos pašvaldību institūcijas realizē kādas brīvprātīgās iniciatīvas, veicinot vietējo ilgtspēju. Piemēram, Liepājas pašvaldība ir viens no labiem piemēriem, pašvaldība gan organizē dažādus konkursus iedzīvotāju aktivizēšanai, piemēram, par sakoptāko māju, apbalvo vides organizācijas, mērķtiecīgi īsteno vides komunikācijas aktivitātes.

Katru gadu valsts un pašvaldību iestādes iepērk daudz dažādu preču un pakalpojumu. Pašvaldībai pašai pieder dažādas ēkas, kurās atrodas gan pašvaldības administrācijas, gan uzņēmumi, gan iestādes kultūras un izglītības pakalpojumu nodrošināšanai, sociālās iestādes. Latvija publiskie iepirkumi sastāda 17 % no IKP (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija). Šāda ietekme uz preču un pakalpojumu tirgu ir pietiekoši liela, lai ne tikai sasniegtu noteiktus vides, finansiālus vai sociālus uzlabojumus, bet arī panāktu videi draudzīgu preču un pakalpojumu īpatsvara pieaugumu šajā tirgū, tai skaitā pašvaldības iestādes ik dienu ir iedzīvotāju apmeklētas, un pašvaldībai šī ir iespēja veicināt to videi draudzīgu rīcību attīstību, rādot piemēru iedzīvotājiem.

Nevalstiskās organizācijas

Tām ir gan sabiedrību izglītošanas un informēšanas funkcijas, gan tās ir tās nevalstiskās organizācijas, kuras ir nodibinātas arī ar mērķi iedzīvotāju kopīgai interesešu aizstāvībai, kopīgai iedzīvotāju sadarbībai un iesaistei pārvaldes iestāžu lēmumu pieņemšanas procesos.

Kopumā ir novērtēts, ka Latvijā videi draudzīgas rīcības aspektā Vides NVO aktivitātes parasti aptver informatīvās kampaņas par videi draudzīgas rīcības iespējām, atbalsta mehānismu izveidi, uzņēmumu rīcības uzraudzību un lobēšanu par tiesiskajām izmaiņām. Kā aktīvākās organizācijas videi draudzīgas rīcības veicināšanas jomā tiek minētas Baltijas vides forums, Homo Ecos Latvijas piesārņojuma profilakses centrs, Latvijas zaļā kustība, Pasaules dabas fonds, Zaļā brīvība un Zemes draugi²³.

Nevalstisko organizāciju loma būtu arī jaunu risinājumu izstrādāšana. Piemēram, viens no semināra dalībnieku ierosinājumiem bija jauna naudas standarta izveide. Ņemot vērā, ka vides degradācija ir

---

²³ Brizga J., Antons V., 2009. Videi draudzīga rīcība Latvijā: attīstības un situācijas novērtējums, Rīga (*nepublicēts materiāls*).

cieši saistīta ar patēriņu, kur savukārt preces tiek izteiktas naudas vērtībā, NVO varētu strādāt pie jauna naudas standarta izveides, kas saistībā ar monetāro sistēmu ir piesaistīts videi. Jaunas naudas emisijas vienlaicīgi rada piesārņojuma emisijas, kur uzdevums tās ierobežošanai – apturēt jaunu naudas emisiju.

Cits ierosinājums ir par iedzīvotāju interešu veiksmīgāku pārstāvniecības nodrošināšanu lēmumu pieņemšanas procesos, ko varētu veikt ar kuponu sistēmu. Kuponi iedzīvotājiem nodrošina to līdzdalību (kā iedzīvotāja līdzdalība – iedzīvotājs nodod kuponu tai organizācijai, kura pārstāvēs viņa intereses (NVO, uzņēmums utt..) kādā no lēmumu pieņemšanas pasākumiem, attiecīgi arī organizācijai pēc kuponu skaita/apjoma tiek piešķirts attiecīgais finansējums pie finansējuma sadales kuponu – iedzīvotāju plūsmas).

Uzņēmējdarbības organizācijas

Uzņēmēji veido preču piedāvājumu un tirgu. Lai arī mērķis veidot tīrāku ražošanu ir integrēts likumdošanas un plānošanas dokumentos un uzņēmumiem ir bijušas iespējas saņemt aizdevumus ar izdevīgiem nosacījumiem no Latvijas Vides investīciju fonda, NEFCO, Eiropas struktūrfondiem, Latvijā neviena valsts instance nenes atbildību par šo jomu un tīrāka ražošanas pamatā īstenojas pilotprojektu līmenī. Ilgtspējīga biznesa iniciatīvas ierobežo vājā starpsektoru biznesa sadarbība un sadarbība piegādes ķēdes ietvaros, kā arī vājā sadarbība starp valsti un citām institūcijām un organizācijām, kas iesaistītas ilgtspējīgu ražošanas un patēriņa paradumu veicināšanā. Taču tomēr katrā patēriņa sektorā ir atrodami arī ilgtspējīgāki preču piedāvājumi, kas ir gan vietēja ražojuma piemēram, pārtikas produkti ar Latvijas ekoprodukta marķējumu, papīra, koksnes materiālu piedāvājums ar FSC standartu u.c., gan citu valstu preces ar atbilstošu ekomarķējumu.

Latvijā nav plaši attīstīta uzņēmējdarbība, kas veicinātu mazāku resursu patēriņu, produktu koplietošanu, piemēram, kā Ebay tipa veikali, mašīnu koplietošanas sistēmas, kā, piemēram, vāciski runājošās valstīs *Mitfahrgelegenheit*, automašīnas īrēšanas/dalīšanas (*car sharing*) sistēmas noteiktas aktivitātes ir Draugu sociālajā tīklā, interneta vietnē „Pērkam kopā”, taču kopumā tas ir maz attīstīts uzņēmējdarbības virziens. Taču attīstās nišas biznesi gan bioloģiskās lauksaimniecības, gan kosmētikas un otrreizēji pārstrādātu produktu izmantošanā.

Ilgtspējīgā patēriņā uzņēmējdarbībai būtu vairāk jāpārorientējas no peļņas gūšanas uz sociāli līdztiesīgas uzņēmējdarbības praksi, ko var īstenot ar sociālo uzņēmumu palīdzību (*Fairtrade, Toms shoes, The People Who Share* u.c.). Uzņēmumi savukārt nevirzās ilgtspējīga patēriņa virzienā, bet sagaida stingrāku valsts regulējumu un NVO spiedienu.

Uzņēmēji var attīstīt arī ilgtspējīgu pakalpojumu piedāvājumu iedzīvotājiem, uzņemoties dažādus finansiālos riskus. Viens no piemēriem ir ESKO (energoservisa kompānijas) uzņēmuma atbalsta princips iedzīvotājiem daudzdzīvokļu ēku siltināšanas pasākumiem. Šāda pieeja ļoti veiksmīgi darbojas Eiropā, Latvijā līdz šim šāds vienīgais uzņēmums ir SIA „Sun energy”. Līdzīgi pēc šāda principa uzņēmēji varētu attīstīt plašāka spektra piedāvājumus ilgtspējīga patēriņa jomā.

Iedzīvotāji

Iedzīvotāju loma ir ilgtspējīga dzīvesveida izvēle, bet virkne lēmumu dzīvesveida, tai skaitā patēriņa saistībā, tiek pieņemti tieši mājsaimniecību vai ģimeņu līmenī. Tie ir tādi pasākumi, kas ir cieši saistīti mājsaimniecības iedzīvotāju izvēli, kādas tehnoloģijas tiem ir nepieciešamas, kā tie patērēs enerģiju, ūdeni, kā arī citi sadzīves jautājumi. Ģimenes un mājsaimniecības locekļi šajā saistībā darbojas kā grupa un organizācija un cieši ietekmējas viens no otra, tāpat arī vienojošs draugu, kaimiņu loks jeb sociālie tīkli, kas kopumā var veidot kolektīvo spēku, kas palīdz veicināt nozīmīgas sociālās izmaiņas. Dalīšanās ar lietām, automašīnas koplietošana, dārkopības biedrības, pašuzraudzība, zaļie publiskie pasākumi ir daži no piemēriem.

Mājsaimniecības nebūtu jāuztver kā homogēna grupa. Ir iedzīvotāji, kuri rīkojas ilgtspējīgi, ir iedzīvotāji, kuri nerīkojas dažādu iemeslu vadīti – nav zināšanu, apkārtējās sabiedrības iespaidoti, apkārtējās vides nepieejamības/pieejamības u.c. jau iepriekš apskatītie.

Semināros, dalībnieki izvirzīja galvenās rīcības, kas veicamas katrai no minētajām interešu grupām un to savstarpējā sadarbībā (skat. 5. attēlu).

	Attiecību formas	Semināros izvirzītās galvenās rīcības
Valsts business	-> Regulējoša (normatīvi) un stimulu radīšana, skaidrojoša, PPP, atbalstoša (grantī, nodokļu atlaides)	<ul style="list-style-type: none"> • paaugstināt standartus uzņēmējiem, izmantot nodokļu sistēmas • labāki marķējumi, regulācijas sistēmas • PVN nodokli veidot gudrākā veidā (atkarībā no izcelsmes vietas, bioloģiskai pārtikai un kur sastāvdaļas mazāks nodoklis) – mazāks PVN bioloģiskai pārtikai. • attīstīt kopienas dārzus, kopienas lauksaimniecību (teritoriālā plānošana) • veicināt, lai tiktu iekļautas ārējās izmaksas produktu cenā veidot nepieciešamos priekšnoteikumus sociālo atbildības shēmu attīstībai, • veicināt, stimulēt vides pārvaldības sistēmu ieviešanu uzņēmumos
Valsts NVO	-> Konsultatīva, komunikāciju un regulējoša, finansiāla atbalstīšana	<ul style="list-style-type: none"> • valsts NVO nodod atsevišķas funkcijas nevalstiskām organizācijām • projektu finansējums, iesaistīšanās projektu konkursos • NVO apbalvošana
Valsts iedzīvotāji	-> Regulējoša (normatīvi) un infrastruktūru, stimulu radīšana, skaidrojoša / informatīva, konsultatīva	<ul style="list-style-type: none"> • radīt nodokļu atvieglojumus, kas stimulē ilgtspējīgāku patēriņu (nodokļu atvieglojumi, atbalsta sistēmas energoefektīvo ēku būvniecībai, esošo rekonstrukcijai, elektroautomobiļiem) • atlaides ilgtspējīgākai izvēlei (transporta, zaļās enerģijas) un prioritārizēt, sakārtot šīs atbalsta programmas. Piemēram transporta sektorā vispirms atbalstot sabiedrisko transportu, sekojoši elektroautomobiļus, lai novērstu vienu problēmu (uzlabojot gaisa kvalitāti Rīgas centrā) nenokļūst otrā (elektrības trūkuma un AES būvniecības) • augstākas energoefektivitātes prasības būvniecības standartos • pašvaldība dod papildus labumus iedzīvotāja ilgtspējīgākai izvēlei (velotransportiem, sabiedriskajam transportam, apdrošina riteņus, elektroautomobilim bezmaksas stāvvietu) • apbalvot ilgtspējīgos – labos piemērus (velosipēdus, piem., tiem kuriem mazāka ekoloģiskā pēda u.c.) • infrastruktūru ieviešana (veloceliņi, novietnes, sabiedriskā transporta josla) • kontrole, uzraudzība (piem. ja noteikti standarti, ir kāds, kas uzrauga, ja PVN tiek samazināts, ir kāds, kas uzrauga, ne tikai pašregulējoša sistēma)
Valsts valsts	-> Horizontālā un vertikālā starpministriju sadarbība Savstarpēja uzraudzība Zaļa iepirkuma īstenošana	<p>Zaļais iepirkums – visās jomās valsts savu patēriņu, pakalpojumu sniegšanu veido ilgtspējīgāku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • transports (sabiedriskais, cits valsts, pašvaldības vajadzībām), • enerģija, apkure, pārtika (bioloģiskās pārtikas, vietējās pārtikas iepirkums ēdināšanas uzņēmumos) • ģres dzīvokļi – valsts, pašvaldību īpašums kā piemērs – pasīvās mājas, energoefektīvas utt. <p>Valsts pārvaldes efektivizācija</p> <ul style="list-style-type: none"> • samazināt cilvēku skaitu/ strādājošo darba dienas stundu skaitu, aizstāt ar digitālām tehnoloģijām, kur tas iespējams • samazināt vajadzību pēc fiziska kontakta ar iedzīvotājiem, digitalizēt pakalpojumus (lai samazinātu nepieciešamību iedzīvotājiem pārvietoties, izmantot darba laiku kontaktam u.c. resursus) • telpiskā koncentrācija – visa valsts pārvaldes (iestāžu pārstāvniecība) vienā vietā, samazinot iedzīvotāju pārvietošanās nepieciešamību, atsevišķos gadījumos vajadzīgāko iestāžu punkti tuvāk iedzīvotāju mājām • samazināt autoparkus, veicināt sabiedriskā transporta izmantošanu
Bizness valsts	-> Konsultatīva, lobījs, PPP	<ul style="list-style-type: none"> • ilgtspējīgu attīstību, labu praksi demonstrējošie savstarpējie projekti (PPP) • uzņēmumi piešķir investīcijas, atbalsta, iegulda ilgtspējīgos projektos • reģionu attīstība, videi draudzīgu teritoriju plānošana (valstij, pašvaldībai piesaistot uzņēmējus kā investorus šādos projektos)
Bizness mediatori	-> Komunikācija, mārketingis / reklāma un atbalsts	<ul style="list-style-type: none"> • piegādes sistēmu izveide • iesaistīt NVO patērētāju viedokļa noskaidrošanā, vērsties pie NVO

		standartu izstrādāšanā u.c.
Bizness -> iedzīvotāji	Piedāvājums (preču un pakalpojumu nodrošināšana), mārketinga	<ul style="list-style-type: none"> viedokļa prasīšana patērētājiem, aptaujāšana par iespējamo preces uzlabošanu, videi draudzīgu preču pieprasījumu un interesi; ražotāju – patērētāju savstarpējā uzticība; uz reģionu attīstību pie projektiem uzņēmumi varētu piedāvāt un iesaistīties apkārtnes labiekārtošanā, kādus infrastruktūras projektus ieviešot, investīciju shēmas, atbalsta pakalpojumi, energopakalpojumi investīcijas, atbalsts; investori infrastruktūrā, uzņemas risku – energopakalpojumu kompānijas (Saules kolektoru uzliek uzņēmējs, mājsaimniecības pērk enerģiju par noteiktu tarifu, līdzīgi trešās puses pakalpojumi ēku siltināšanā);
Bizness -> business	Sadarbība produktu un tehnoloģiju attīstībā, izpētē un lobēšanā	<ul style="list-style-type: none"> mājsaimniecības aprīkojuma pieejamība (reklamēšana, ilgtspējīgo produktu, preces piedāvājums) savstarpējā sadarbība, kooperācijas, pieredzes apmaiņa
Iedzīvotāji -> business	Pieprasījums, spiediens (boikoti u.tml.)	<ul style="list-style-type: none"> iegādāties vairāk videi draudzīgos, vietējās izcelsmes produktus, atbalstīt tiešu pirkšanu no zemniekiem, boikotēt videi nedraudzīgos, neilgtspējīgos produktus, tos nepērkot; uzlabot uzņēmēju darbību, mājsaimniecības varētu arī sniegt ierosinājumus, griezties pie uzņēmējiem, pieprasīt informāciju par precī, atteikties no iepakojuma ut..
Iedzīvotāji -> mediatori	Pieprasījums, informācija, komentāri	<ul style="list-style-type: none"> dot pilnvaras NVO pārstāvniecībai. iesaistīties brīvprātīgos darbos un NVO darbībā. paust viedokli par apkāmes kvalitāti un veidiem kā uzlabot.
Iedzīvotāji -> valsts	Vēlēšanas, konsultācijas	<ul style="list-style-type: none"> resursu monitorings mājsaimniecībā un interesēšanās par to pie pakalpojumu sniedzēja; sniegt ierosinājumus, sūdzības par neapmierinošu kvalitāti, veidiem kā uzlabot; Iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos, izmantot ilgtspējīgos pakalpojumus, infrastruktūras.
Iedzīvotāji -> iedzīvotāji	Kooperācija, konsultācijas, informācijas apmaiņa	<ul style="list-style-type: none"> sevi uzraudzīt, sekot līdzi vairāk savam patēriņam, ko patērē un kādā veidā, ņemt vērā padomus, kā var samazināt patēriņu dažādās jomās; iedzīvotāji varētu vairāk viens otru uzraudzīt un aizrādīt par nepareizu rīcību – atkritumu izmešanu, ieteikt kā labāk rīkoties, utt.. attīstīt koplietošanas pakalpojumus savā pagalmā, apkaimē; attīstīt, piekopt hobijus, kas veicina zaļās sociālās inovācijas. diskutēt savstarpēji par vērtībām, uzstādīt vērtības savā draugu lokā, ģimenē ut.. savstarpēji ziedot lietas kas nevajadzīgas viens otram, līdzekļus trūcīgajiem, brīvo laiku – izpalīdzēt un citādi.
Mediatori -> valsts	Informācijas apmaiņa, lobījs	<ul style="list-style-type: none"> sargsuņa funkcija - uzraudzīt, novērtēt to funkciju izpildes efektivitāti. Tās arī palīdz plānot iesaistīt sabiedrību valsts lēmumu pieņemšanā. skaidrot mājsaimniecībām valsts mērķus, to politiku un mājsaimniecību lomu to sasniegšanā. ierosināt arī jaunus risinājumus, paralēlās alternatīvas.
Mediatori -> business	Informācijas apmaiņa, reklāma un mārketinga	<ul style="list-style-type: none"> vairāk attīstīt sargsuņa funkciju – uzraudzīt to darbību, ieteikt labākus risinājumus. ļaut atpazīt dažādām interešu grupām videi draudzīgākus uzņēmējus – investoriem, kur ieguldīt finanses to attīstībai, izstrādāt piemēram, kādu standartu šajā jomā, pircējiem, kādas preces labāk iegādāties, atpazīt ekomarķējumus un ne tikai. NVO varētu sadarboties vairāk jaunu risinājumu radīšanā.
Mediatori -> iedzīvotāji	Informācijas apmaiņa, konsultācijas, mārketinga	<ul style="list-style-type: none"> nevalstiskām organizācijām vajadzētu izplatīt informāciju mājsaimniecībām, kur svarīgi ir ņemt vērā kā to darīt. \ nevajadzētu moralizēt piemēram, sakot nedari to vai nedari šo, bet

		<p>piedāvāt ko darīt. Izzināt vairāk problēmas no mājsaimniecībām.</p> <ul style="list-style-type: none"> • sniegt kapacitāti (juristu pakalpojumus, konsultācijas, pārstāvniecības iespējas utt.
Mediatori -> mediatori	Informācijas apmaiņa	<ul style="list-style-type: none"> • nevalstiskām organizācijām vajadzētu savstarpēji vairāk sadarboties, kooperēties, apmainīties ar zināšanām materiāliem – savstarpēji celt viens otra kapacitāti. • pašām ir jāīsteno arī zaļais iepirkums.

5. att. Rīcību piemēri galvenēm interešu grupām

4 Rekomendācijas

Šajā nodaļā aprakstīti būtiskākie virzieni sabiedrības ilgtspējīga patēriņa attīstībai, kuri tika izvirzīti projekta norises laikā koprades semināros un ekspertu diskusijās. Rekomendācijas ir sniegtas ilgtspējīgas uzvedības veicināšanai katrā patēriņa sektorā, ņemot vērā iepriekšējos semināros konstatēto situāciju – galvenos patēriņu virzošos spēkus, iespējamo pārvaldības instrumentu pielietojumu un mērķa grupu lomu un iespējas.

Lielākā daļa no sniegtajām rekomendācijām attiecas uz valsts pārvaldes iestādēm, jo valstij, mūsdienu, ir jāuzņemas līdera un labā piemēra loma un šajā stadijā valsts pārvaldes aktīva rīcībsniegtu vislielāko ieguldījumu. Taču, ņemot vērā jau semināros secināto, arī uzņēmējiem, nevalstiskām organizācijām un iedzīvotājiem ir iespējas un būtiska nozīme ilgtspējīga patēriņa attīstībā Latvijā.

Šie ir ieteikumi, daļai no tiem būtu nepieciešami papildus pētījumi, izstrādājot konkrētu metodiku to ieviešanai. Taču daļa no minētajām rekomendācijām ir īstenojamas tūlīt, bez papildus izpēti. Tāpat šīs rekomendācijas ir balstītas uz sekojošajiem principiem:

- Vides izmaksu integrācija produktu un pakalpojumu cenās - maksai par neilgtspējīgu izvēli ir jābūt augstākai, bet maksai par videi draudzīgāku izvēli – zemākai;
- Sistēmdomāšanas princips - starpsektoru (ekonomisko, sociālo un vides) mijiedarbību un cēloņsakarību analīze, lai izvērtētu, kā izmaiņas vienā sektorā ietekmēs citus;
- Ilgtermiņa domāšana - lēmumu pieņemšanu balstīt ilgtermiņa attīstības redzējumā, ņemot vērā nākotnes prognozes par resursu pieejamību, demogrāfijas tendencēm, ietekmi uz nākamajām paaudzēm;
- Sadarbības princips – savstarpējas interešu grupu sadarbības rezultātā īstenojamās rīcības nodrošina veiksmīgu un efektīvu ilgtspējīga patēriņa pārvaldību;
- Ieinteresētības un apņemšanās princips – iesaistītajām pusēm ir jābūt ieinteresētām, informētām un ilgtspējīga patēriņa attīstības vajadzību izpratošām.

4.1 Rekomendācijas pārtikas sektorā

Mūsdienu intensīvā lauksaimnieciskā ražošana ir atbildīga par lielu daļu mājsaimniecību vides slodžu. Taču pārtikas vides slodzes ir atkarīgas no iedzīvotāju diētas paradumiem, pārtikas produktu pieejamības, ražošanas u.c. faktoriem. Tāpēc rekomendācijas pārtikas sektorā ir vērstas uz sekojošajām jomām:

1. Atbalstīt vietējo produkciju, attīstīt īsās piegādes ķēdes;
2. Veicināt bioloģiskās pārtikas pieejamību;
3. Veicināt ilgtspējīgu, veselīgu uzturu.

4.1.1 Īsās pārtikas piegādes ķēdes un atbalsts vietējai produkcijai

Valsts pārvaldes institūcijām un pašvaldībām ir ieteikums:

Rekomendācija Nr. 1. – iepirkuma procedūrās iestrādāt prasības par vietējās, sezonālās un bioloģiskās pārtikas iegādi.

Pašvaldību institūcijām ieteikums rīkot dažādus gadatirgus, regulāros tirgus, atbalstīt zemniekus tieši pārdot produktus, rīkot speciālas dienas, pasākumus, lai vērstu uzmanību.

Uzņēmējiem - tirgotājiem iesakām:

Rekomendācija Nr. 1. – attīstīt skaidrus brīvprātīgos marķējumus par pārtikas ceļojuma garumu (attālums ko pārtikas produkti veikuši līdz veikalu plauktam) un oglekļa pēdas nospiedumu.

Rekomendācija Nr. 2. – veicināt vietējo produktu atpazīstamību, piemēram, vietējos produktus marķēt ar cenu zīmi citā krāsā vai tos izvietot citā plauktā.

Rekomendācija Nr. 3 – attīstīt pakalpojumus, kas samazina pārtikas radīto ietekmi uz vidi no produktu transportēšanas. Piemēram, e-veikali, kur produkti uz mājsaimniecību tiek piegādāti ar velosipēdu, u.c.

Nevalstiskām organizācijām

Rekomendācijas ir iesaistīties un veikt dažādas izpēti, kā veicināt, kādus aspektus uzņēmējiem ņemt vērā marķējot preces, izglītot iedzīvotājus, rīkot kampaņas, informatīvās dienas, vietējo uzņēmēju pārtikas dienas un nedēļas.

4.1.2 Veicināt bioloģiskās pārtikas pieejamību

Valsts institūcijām ieteikums:

Rekomendācija Nr. 1. – īstenot papildus atbalsta pasākumus bioloģiskās lauksaimniecības attīstībai, piemēram, bezmaksas pārdošanas vietu pašvaldības piederošajos tirgos u.tml.

Rekomendācija Nr. 2. – atcelt subsīdijas konvencionālai lauksaimniecībai.

Rekomendācija Nr. 3. – piemērot augstākus nodokļus sintētiskajām lauksaimniecības ķīmikālijām par vides piesārņošanu.

Rekomendācija Nr. 4. – piemērot mazāku PVN nodokli bioloģiskās lauksaimniecības produktiem.

Rekomendācija Nr. 5. – izglītot un motivēt zemniekus pievērsties bioloģiskām saimniekošanas metodēm, piemēram, rīkojot seminārus un apmācības.

Rekomendācija Nr.6 – Atbalstīt bioloģiskās lauksaimniecības produktu izmantošanu pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās, piemēram pašvaldības un valsts institūcijas var ieviest noteikumus, ka tās īpašuma iestādēs vismaz 20% iepirktās pārtikas būtu jābūt bioloģiskas izcelsmes, ieviest, nodrošināt bioloģisko našķu pieejamību.

Nevalstiskām organizācijām un uzņēmējiem, izglītības iestādēm iesakām rīkot dažādas informatīvās kampaņas iedzīvotāju izglītošanai, piemēram, rīkojot bioloģiskās pārtikas dienas, nedēļas, sadarbībā ar uzņēmējiem organizēt atlaides bioloģiskai pārtikai šajās dienās.

Pilsētu pašvaldību institūcijām sadarbībā ar nevalstiskām organizācijām, aptaujāt iedzīvotājus par ieinteresētību un plānot un nodrošināt dārzu teritoriju pieejamību.

4.1.3 Veicināt ilgtspējīgu, veselīgu uzturu

Valsts institūcijām, pašvaldību institūcijām iesakām:

Rekomendācija Nr. 1. – nodrošināt to īpašumā esošās iestādēs informācijas izplatīšanu par videi draudzīgāku un veselīgu uzturu.

Rekomendācija Nr. 2. – rīkot dažādas informatīvās kampaņas – vietējās pārtikas dienas, veģetārās dienas u.c.

Rekomendācija Nr. 3. – sadarbībā ar uzņēmējiem un nevalstiskajām organizācijām izveidot un popularizēt norādes par pārtikas produktu ieteicamajām patēriņa devām. Piemēram, jūras zivis ne biežāk kā reizi nedēļā, gaļas un piena produktus – 3 reizi nedēļā u.tml.

Rekomendācija Nr. 4. – īstenot pasākumus vērstus uz ilgtspējīgu pārtikas patēriņa veicināšanu izglītības iestādēs – piemēram veselīgas pārtikas nedēļa skolā, kad audzēkņi tiek īpaši izglītoti un motivēti patērēt veselīgāku, ilgtspējīgāku uzturu, līdzīgi citās pašvaldības, valsts iestādēs.

Uzņēmumiem iesakām attīstīt brīvprātīgo marķējumu par pārtikas produkta ietekmi uz vidi, atbilstoši marķējot produktus ar lielām, vidējām un nelielām vides slodzēm.

Nevalstiskām organizācijām iesakām vairāk izglītot iedzīvotājus, uzņēmējus.

Iedzīvotājiem rekomendācijas ir iekopt mazdārziņus, audzēt produktus un konservēt pašiem bez pesticīdu un citu lauksaimniecības ķīmikāliju izmantošanas.

4.2 Rekomendācijas mājokļa sektorā

Šīs rekomendācijas ir attiecināmas gan uz privātām, gan publiskām ēkām un aptver ēku pilnā dzīves ciklā radītās vides slodzes, kas pamatā saistās ar būvmateriālu ražošanas un ēku ekspluatācijas radītajām slodzēm vidē. Būtiskākie darbības virzieni mājokļa sektorā ir ilgtspējīgu ēku celtniecība un renovācija, galvenokārt vērsot uzmanību uz esošajām ēku energoefektivitātes rādītāju uzlabošanu un augstu vides un energoefektivitātes standartu ieviešanu un ievērošanu jaunu ēku būvniecībā. Tāpat ir jāierobežo jaunu neskartu teritoriju apbūve pilsētās, ņemot vērā demogrāfijas un tukšo, neapdzīvoto māju izplatības tendenci.

Otrs rekomendāciju virziens ir atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšana. Tas ir būtiski ne tikai, lai samazinātu ēku lietošanas laikā radītās vides slodzes, bet arī, lai palielinātu Latvijas enerģētisko neatkarību un attīstītu vietējo ekonomiku.

4.2.1 Rekomendācijas ilgtspējīgām ēkām

Mērķa grupas: valsts institūcijas, pašvaldību institūcijas, uzņēmēji, nevalstiskās organizācijas, iedzīvotāji

Valsts institūcijām galvenie priekšlikumi ir likumdošanas pilnveidošana, atbalsta sistēmas izveide un uzraudzība.

Rekomendācija Nr. 1. – attīstīt normatīvo bāzi, kas šobrīd nosaka energoefektivitātes prasības jaunbūvējamajām mājām, to paplašinot arī uz citiem vides un ilgtspējas kritērijiem, piemēram, ēku ilgmūžība, ergonomika, ekoloģisko būvmateriālu izmantošana u.tml.

Rekomendācija Nr. 2. – veicināt esošo ēku energoauditus un siltuma patēriņa novērtējumu, marķēt ēkas pēc to energoefektivitātes.

Rekomendācija Nr. 3. – veidot atbalstošu nodokļu politiku – iedzīvotāji, kuri veikuši ēku nosiltināšanu, saņem iedzīvotāju ienākumu nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa atlaides, kas kompensē nodokļa palielināšanos ēkas vērtības palielināšanās dēļ.

Valsts un pašvaldību institūcijām ir ieteikums noteikt energoefektivitātes standartu tās īpašumā esošām ēkām (piem., gada vidējais enerģijas patēriņš < 60 kWh/m²) un nākošajā ES fondu plānošanas periodā veikt tās īpašumā esošo ēku, kas neatbilst standartam, nosiltināšanu.

Pašvaldību institūcijām ir ieteikums veikt informēšanas un komunicēšanas ar māju īpašniekiem pasākumus – tieši runājot ar iedzīvotājiem par ieguvumiem. Pašvaldībai ir ieteikums vairāk uzraudzīt ēku projektēšanas fāzi, uzraugot, lai jaunceļamā ēka ir cilvēkam un videi draudzīga – tā ir silta un energoefektīva ziemā un vēsa vasarā. Noteikt vizuālos ēkas standartus un uzraudzīt rekonstrukciju, lai ēka pēc siltināšanas arhitektoniski iekļaujas pilsētas ainavā.

Uzņēmējiem, ēku īpašniekiem, apsaimniekotājiem ir sekojošās rekomendācijas:

Rekomendācija Nr. 1. – ēku iedzīvotājiem un īrniekiem demonstrēt ēkas energoefektivitātes rādītājus, salīdzinājumā ar energoefektīvākajām ēkām un kaimiņiem.

Rekomendācija Nr. 2. – attīstīt energoservisa kompānijas (ESKO) piedāvājumus, atvieglojot iedzīvotājiem ES fondu apguvi un uzņemoties daļu no ieguldījuma riskiem.

Iedzīvotājiem ir ieteikums siltāk sagērbties ziemā, nevis paaugstināt iekštelpu gaisa temperatūru. Daudzdzīvokļu ēkas iedzīvotājiem ieteikums kopīgi vienoties par vēlamo mājas temperatūru – komforta vai taupības režīmu, piemēram, nakts laikā, kas siltuma pārvaldniekam, piegādājot enerģiju uz dzīvokļiem jāņem vērā.

Nevalstiskām organizācijām ir ieteikums vairāk veidot informatīvas kampaņas par ilgtspējīgu būvniecību un ēku siltināšanas pasākumiem, rādīt labos piemērus.

4.2.2 Rekomendācijas atjaunojamo energoresursu izmantošanai

Valsts institūcijām:

Rekomendācija Nr. 1. – izstrādāt atbalsta sistēmas atjaunojamo energoresursu (galvenokārt biomasas) izmantošanai centralizētās siltumapgādes nodrošināšanai, kas darbotos koģenerācijas režīmā.

Rekomendācija Nr. 2. – atvieglot KFPI atbalsta sistēmu atjaunojamo energoresursu izmantošanai mājsaimniecību sektorā. Tā vietā, lai iedzīvotājiem būtu jāaizpilda 7 veidlapas finansējuma saņemšanai, iesakām vienkāršot procedūru, atmaksājot pusi no summas atbilstoši iedzīvotāja deklarācijā pievienotai informācijai (papildus tam ir ieteikums uzlabot automātisku un veidot sistēmisku ienākumu deklarēšanu – valsts institūcijām aizpildot automātiski šīs deklarācijas un termiņa beigās atsūtot iedzīvotājam apstiprināšanai vai labošanai aizpildītu ienākumu deklarāciju).

Rekomendācija Nr. 3. – izveidot normatīvo regulējumu, kas nodrošina, lai atjaunojamās enerģijas ražotājiem (arī mikroģenerācijai pie nelielām jaudām, t. i. piemēram, saules kolektori, baterijas, vēja ģeneratori enerģijas ražošanai mājsaimniecības vajadzībām) būtu iespējas nodot saražoto enerģiju

tīklā un pie tādiem pašiem nosacījumiem to saņemt no sadales tīkliem patēriņam. Tāpat ir jāatvieglo elektroenerģijas pieslēgums tīklam, dalot pieslēguma izmaksas starp klientu un sadales tīkliem.

Pašvaldību institūcijām ir ieteikums nodrošināt iedzīvotāju informēšanu par atjaunojamās enerģijas izmantošanu, piemēram, būvvaldēm piešķirot būvatļaujas būtu ieteikums izglītot iedzīvotājus par vajadzību izmantot atjaunojamo enerģiju ēku apsildei, rīkot dažādus seminārus, nodrošināt konsultantu darbību pašvaldībā.

Līdzīgi, kā energoservisa kompānijām, uzņēmējiem ir priekšlikums attīstīt trešās puses pakalpojumu sniegšanu atjaunojamo energoresursu ieviešanai, ieguldot finansējumu tehnoloģiju uzstādīšanā (saules bateriju, siltumsūkņu, vēja rotoru, u.c.), ņemoties riskus, noslēdzot līgumu ar ēkas īpašnieku, pakalpojuma izmantotājiem, māsaimniecībai maksājot nemainīgu tarifu noteiktu laika periodu.

4.3 Rekomendācijas transporta sektorā

Rekomendācijas ir attiecināms uz sauszemes transportu - gan privāto, gan sabiedrisko (gan starppilsētu, gan pilsētu). Lielākā daļa minēto rekomendāciju transporta sektorā ir vērstas uz valsts un pašvaldību pārvaldes institūciju rīcību, jo sevišķi pašvaldību institūcijām, jo izmaiņas šajā līmenī un ilgtspējīga transporta attīstībai veicinošu lēmumu pieņemšana sniegtu vislielāko atdevi.

Kā galvenie priekšnoteikumi, lai minētās rekomendācijas tiktu veiksmīgi ieviestas, ir labi plānota lēmumu pieņemšana, ar ilgtermiņa redzējumu, balstīta zinātniski pamatotā argumentācijā un caurspīdīgā procesā ar plašu interešu grupu līdzdalību.

Privātā transporta sektorā, ņemot vērā prognozes par fosilo resursu izsīkšanu un ierobežoto pieejamību ir gandrīz skaidrs, ka degvielas cenu krišanās nenotiks, tāpēc būtiski ir nodrošināt, lai iedzīvotājam ir iespējas pārslēgties no pašreiz visvairāk lietotā privātā uz citu transporta veidu. Šobrīd dati liecina, ka dārgāks kļūst gan privātais transports, gan sabiedriskais transports, turklāt sabiedriskā transporta pieejamība samazinās, taču tai pat laikā pieaug pieprasījums.

Lai paātrinātu pārslēgšanos no privātā uz sabiedrisko transportu ir nepieciešams attīstīts un ērts sabiedriskais transports, atbalsts ilgtspējīgām transporta izvēlēm un sodi (augstākas cenas un lielāka neērtība) neilgtspējīgām izvēlēm, kā arī plašāka sabiedrības informācijas kampaņa par transporta radītajām vides un veselības problēmām un ilgtspējīga transporta iespējām. Rekomendācijas transporta sektorā ir dalītas trīs grupās:

1. Sabiedriskā transporta attīstībai,
2. Privātā transporta ierobežošanai,
3. Velotransporta attīstībai.

Šie trīs virzieni tiek izvirzīti kā būtiskākie, lai sekmētu ilgtspējīgu transporta attīstību, šeit būtu nepieciešami papildus pētījumi, precīzi, detāli aprēķini. Citas mūsu rekomendācijas ir saistītas ar mobilitātes vajadzības samazināšanu. Valsts un pašvaldību pārvaldes iestādēm piemēram, iesakām digitalizēt dažādus pakalpojumus, veicināt telpisko koncentrāciju – dažādas iestādes vienuviet vai iestāžu pārstāvēniecības, pieļaujot iespēju darbiniekiem strādāt mājās, lai samazinātu nepieciešamību pārvietoties.

4.3.1 Sabiedriskā transporta attīstībai

Mērķa grupas: valsts institūcijas; pašvaldību institūcijas, nevalstiskās organizācijas, uzņēmēji, iedzīvotāji

Valsts institūcijām mūsu priekšlikumi ir saistīti ar finansējuma pārplānošanu satiksmes infrastruktūras attīstībai. Viens no šīs darba grupas ierosinājumiem, ir ilgtermiņa ietekmes analīzes veikšana par finanšu resursu ieguldījumiem autoceļu infrastruktūrā. Latvijā ir plaši attīstīts autoceļu tīkls. Pašreizējā autoceļu attīstība notiek pamatā par Eiropas Savienības līdzekļiem. Taču jāņem vērā, ka nākotnē šo ceļu uzturēšana prasīs lielas investīcijas no valsts budžeta. Savukārt demogrāfiskās prognozes liecina par iedzīvotāju skaita samazināšanos, un jo īpaši darbspējīgajā vecumā, kas vidēji ir mobilākā paaudze. Tas nozīmēs, ka izmaksas par infrastruktūras uzturēšanu uz

vienu autovadītāju palielināsies. Tāpēc mūsu priekšlikumi it investēt sabiedriskajā transportā un infrastruktūrā, sakārtojot esošos ceļus, nevis būvējot jaunus.

Rekomendācija Nr. 1. – nākamajā ES budžeta programmēšanas periodā lielāko daļu transportam paredzēto līdzekļu novirzīt starppilsētu un pilsētas sabiedriskā transporta attīstībai arī ņemot vērā transporta radīto gaisa piesārņojumu, klimata izmaiņas un negadījumu skaitu.

Rekomendācija Nr. 2 - sniegt atlaides tiem, kas izmanto sabiedrisko transportu. Piemēram, Saeimas deputātiem, nevis apmaksātas autostāvvietas un degviela, bet sabiedriskā transporta izdevumi, līdzīgi izveidot regulējumu arī attiecībā uz valsts pārvaldes darbiniekiem un privāto sektoru.

Rekomendācija Nr. 3 - veicināt sabiedriskā transporta pārslēgšanos uz ilgtspējīgas biodegvielas izmantošanu (atbilstoši ES definētajiem ilgtspējīgas biodegvielas kritērijiem).

Pašvaldību institūcijām mūsu priekšlikumi sabiedriskā transporta attīstībai ir saistīti ar sabiedriskā transporta pieejamību un pievilcības nodrošināšanu.

Rekomendācija Nr. 1. – Nodrošināt sabiedriskā transporta papildus maršrutus un reisu atbilstoši esošo maršrutu, pieturu nodrošinājuma inventarizācijai - transporta līdzekļu noslogojuma un pieprasījuma analīzei, kurā novērtētas intensīvākās sabiedriskā transporta izmantošanas stundas, iedzīvotāju vajadzības pēc Express maršrutiem, piemēram, tiešu maršrutu no Rīgas pilsētas centra uz lidostu Rīga. Izvērtēt iespējas mazāk apdzīvotās teritorijās nodrošināt mikroautobusus, tā vietā, lai kursētu pustukši degvielu neefektīvi patērējoši autobusi. Šādai analīzei pašvaldību institūcijas var piesaistīt nevalstiskās organizācijas, universitātes, studentus.

Rekomendācija Nr. 2 - nodrošināt papildus sabiedriskā transporta joslas pilsētu teritorijās, lai sabiedriskais transports kļūtu ātrākais pārvietošanās veids pilsētā.

Rekomendācija Nr. 3 – veicināt esošās sistēmas uzlabošanu. Rīgā ir izveidots E-talons, un tas ir izmantojams visos transporta līdzekļos, kas ir labs pamats, taču uzlabojami būtu veicami, samaksas par braucienu noteikšanā. Mūsu priekšlikums ir brauciena samaksu piesaistīt laikam - nodrošināt, ka viena brauciena karte ir derīga 1 stundu, ļaujot šajā laikā iedzīvotājam pārslēgties uz citu maršrutu vai transporta līdzekli. Ir ieteikums uzlabot arī E-talona pieejamību pieturas vietās, jo pašlaik pieejamo automātu darbība ir pārāk sarežģīta un to skaits ir ļoti mazs.

Rekomendācija Nr. 4 - arī pašvaldību darbiniekiem rosinām piešķirt nevis bezmaksas autostāvvietas, bet atlaides sabiedriskā transporta izmantošanai.

Nevalstiskām organizācijām un iedzīvotājiem ir ierosinājums aktīvi iesaistīties un sadarboties ar pašvaldībām, lai sniegtu priekšlikumus un ierosinājumus sabiedriskā transporta attīstībai. Nodibināt dažāda veida sadarbības platformas, vērstas uz sabiedriskā transporta pieejamības veicināšanu.

4.3.2 Privāto automašīnu izmantošanas samazināšanai

Mērķa grupas: valsts un pašvaldību pārvaldes institūcijas, nevalstiskās organizācijas, iedzīvotāji, uzņēmēji.

Valsts institūcijām galvenie priekšlikumi saistīti ar ekonomisko instrumentu izmantošanu, lai veicinātu pāreju no privātā uz sabiedrisko transportu.

Rekomendācija Nr. 1. – turpināt celt akcīzes nodokli degvielai, saglabājot nodokļa atvieglojumus ilgtspējīgai biodegvielai (atbilstoši ES definētajiem ilgtspējīgas biodegvielas kritērijiem).

Rekomendācija Nr. 2 – paaugstināt transporta līdzekļu reģistrācijas nodevas un ikgadējo nodevu transporta līdzekļiem ar lielām CO₂ emisijām.

Pašvaldību institūcijām galvenie priekšlikumi ir vērsti uz teritorijas plānošanu un regulēšanu.

Rekomendācija Nr. 1. – ieviest Novieto un Brauc (Park & Ride) sistēmu, kura ir piesaistīta sabiedriskajam transportam un automašīnas stāvvietas maksa atsvēr daļu no sabiedriskā transporta dienas biļetes maksas.

Rekomendācija Nr. 2. – pacelt maksu par autostāvvietām pilsētu centros. Piemēram, atzīstama ir stāvvietu likvidēšana pie Nacionālās Operas, līdzīgi būtu jārikojas arī pie pašvaldību, valsts institūciju ēkām.

Rekomendācija Nr. 3. – ieviest maksu par iebraukšanu pilsētas centrā, paredzot atvieglojumus automašīnām ar samazinātu emisiju apjomu (< 110g CO₂/km).

Veidot vairāk gājēju ielu, kur ir ierobežota vai aizliegta privāto automašīnu kustība. Rīgā ir ļoti neliela teritorija, kura atvēlēta gājējiem, galvenokārt, tikai Vecrīga.

Rekomendācijas *nevalstiskām organizācijām* un *iedzīvotājiem* savukārt ir vērstas uz automašīnu koplietošanas veicināšanu, t.sk. gan starppilsētu, gan pilsētu teritorijā.

Rekomendācija Nr. 1. – paziņām, kaimiņiem, draugiem un kolēģiem pa vienu maršrutu ir ieteikums savstarpēji sarunāt un biežāk izmantot vienu automašīnu ikdienas maršrutu veikšanā.

Rekomendācija Nr. 2. – veikt izpēti, kā to nodrošināt pilsētu teritorijās izveidot sistēmu, lai arī savstarpēji svešiniekiem nebūtu vai mazinātos nevēlēšanās izmantot vienu automašīnu, t.i. kā tiem kļūt pazīstamiem, zināmiem pirms brauciena.

4.3.3 Velotransporta attīstībai

Valsts institūcijām galvenais ieteikums būtu, līdzīgi kā sabiedriskam transportam, piešķirt investīcijas veloinfrastruktūras attīstībai, kas ietver ne tikai veloceļiņus, bet arī novietnes un satiksmes regulēšanas aprīkojumu. Tāpat kā sabiedriskā transporta izmantotājiem, arī pašvaldību darbiniekiem, kuri izmanto velosipēdus valsts, pašvaldību institūcijām jāpiešķir bonusus, apbalvojumus – bezmaksas apkopes, velosipēdu apdrošināšanu u.c.

Pašvaldību institūcijām velotransporta izmantošanas attīstībai galvenie ieteikumi ir saistīti ar teritoriju plānošanu un infrastruktūras attīstību.

Rekomendācija Nr. 1. – attīstīt pilsētu veloceļiņu infrastruktūru, lai iedzīvotāju plaši apmeklētās vietas, it īpaši visi objekti pilsētas centrā, būtu ērti sasniedzami ar velosipēdu, piemēram, Rīgā būtu ieteikums veidot projektu, lai Centrāltirgus, braucot no Vecrīgas, būtu ērti sasniedzams, arī Akmens tilta šķērsošana u.c.

Rekomendācija Nr. 2. – pilsētu teritorijās veloceleļiņus veidot atdalītus no gājēju un transportlīdzekļu braukšanas joslām, samazināt vai likvidēt ietvju apmales, vietās, kur jāšķērso iela.

Rekomendācija Nr. 3. – veidot vilcienu infrastruktūru piemērotu velosipēdiem – piemēram, vilcienos izbūvējot velouzbrauktuvi pie pirmā vagona.

Uzņēmējiem ieteikums attīstīt riteņu izīrēšanas iespējas, vienotu sistēmu ar velonomas punktiem pa visu pilsētas teritoriju, kur riteņus var atstāt, apmainīt. Ieteikums veicināt darbinieku pārvietošanos ar velosipēdu, nodrošināt arī darba vietā tam labvēlīgu vidi – drošās novietnes, dušas u.c.

Māju iedzīvotājiem, īpašniekiem ir ieteikums pie izbrauktuvēm no mājas iekšpagalma pielikt signālierīces, kuras brīdinātu velobraucējus par automašīnām, kas gatavojas šķērsot veloceļiņu vai ietvi.

Riteņbraucējiem ieteikums ir ievērot ceļu satiksmes noteikumus, attiecīgi, ja tiek braukts uz kopējās satiksmes joslas, ir jārāda pagriezieni, velosipēdam ir jābūt aprīkotam ar atstarotājiem, gaismām u.tml.

5 Indikatori

1. Ilgtspējīga pārtikas patēriņa attīstībai:

1.1. Vietējās produkcijas, īso piegādes ķēžu attīstībai:

- vietējās produkcijas patēriņš % no kopējās;
- ēdināšanas uzņēmumi, kuri iepērk 75% vietējo pārtiku;

1.2. Bioloģiskās pārtikas pieejamībai:

- atbalsta finansējums bioloģiskās lauksaimniecības attīstībai;
- bioloģisko lauksaimniecību skaits un apsaimniekoto zemju platību īpatsvars
- vidējās cenas atšķirības izvēlētiem bioloģiskās un konvencionālās pārtikas pamatproduktiem;
- bioloģiskās pārtikas pieprasījums (% no iepriekšējā gada);

1.3. Rekomendācijas iedzīvotāju izglītošanai, informēšanai:

- informēšanas kampaņas, aktivitāšu skaits.
- ieguldītais finansējums informēšanas kampaņām

2. Ilgtspējīga patēriņa attīstībai mājokļa sektorā:

2.1. Ēku energoefektivitātei:

- finansējums ēku energoefektivitātei;
- iedzīvotāju apmierinātība ar finansējuma pieejamību (aptaujas dati)
- energoservisa kompāniju klientu skaits;
- energoefektīvo (ar noteiktu standartu) ēku skaits pašvaldībā
- ēku vidējais gada siltumenerģijas patēriņš (kWh/m²);

2.2. Atjaunojamo energoresursu izmantošanai:

- atjaunojamo energoresursu saražotā enerģija - % no kopējās;
- finansējums atjaunojamo energoresursu izmantošanas attīstībai;
- mājokļu skaits, kas izmanto atjaunojamo energoresursus (arī daļēji).

3. Ilgtspējīga patēriņa attīstībai transporta sektorā:

3.1. Sabiedriskā transporta attīstībai:

- sabiedriskā transporta finansējuma īpatsvars no visa transporta finansējuma;
- sabiedriskā transporta ātrums attiecībā pret personisko automašīnu (indikator attiecināms vairāk pilsētu pašvaldībām, piemēram, Rīgā mērot ātrumu Jugla – Centrs; Imanta – Centrs, u.c. posmos)

- atbalsts, bonusu sabiedriskā transporta izmantotājiem;
- sabiedriskā transporta lietotāju īpatsvars kopējā mobilitātē

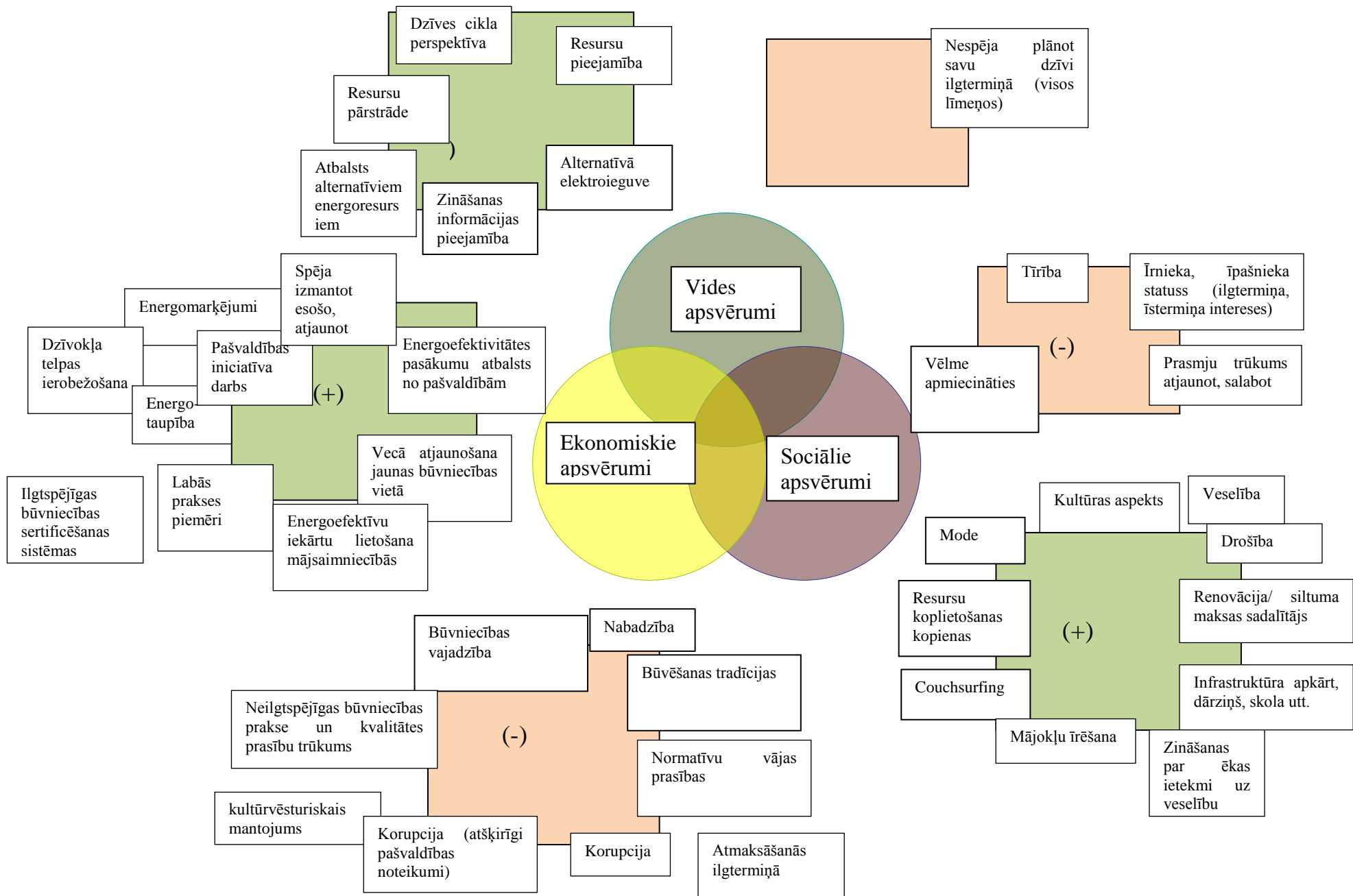
3.2. Privātā transporta ierobežošanai:

- transporta sektorā radīto SEG emisiju dinamika – CO₂ t/iedzīv./gadā
- transportlīdzekļu reģistrācijas nodoklis un ikgadējā nodeva;
- maksas par braucienu ar automašīnu attiecība pret braucienu ar sabiedrisko transportu (vidēji par nobrauktiem 5 km pilsētas robežās un 100 km starppilsētu)

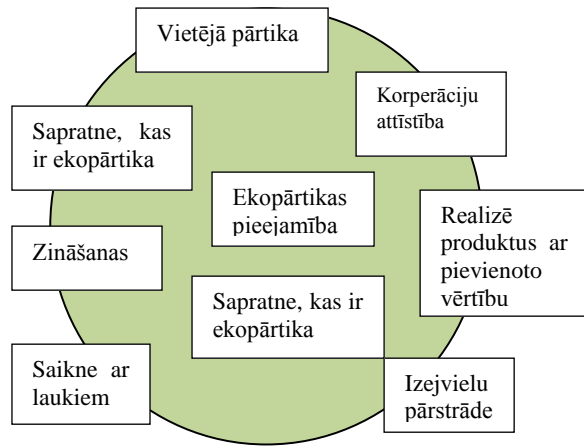
3.3. Rekomendācijas velotransporta attīstībai:

- veloceliņu garums (km);
- velobraucēju īpatsvars no kopējās satiksmes (%)
- drošu velonovietņu skaits;
- velosipēdistiem draudzīgo ēku skaits
- citi veloinfrastruktūru uzlabojošie pasākumi.

PIELIKUMI

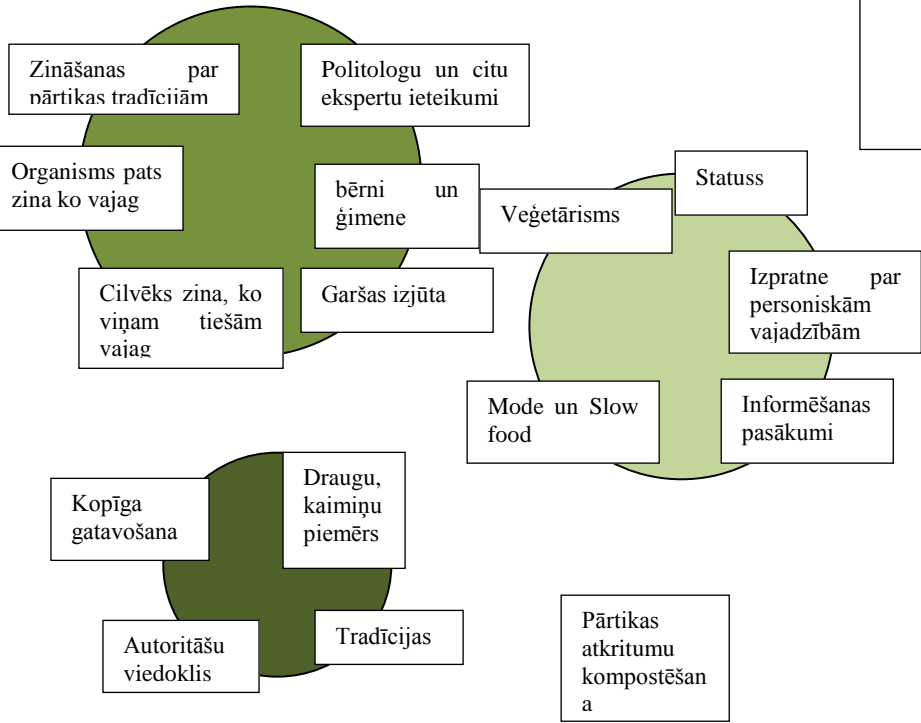
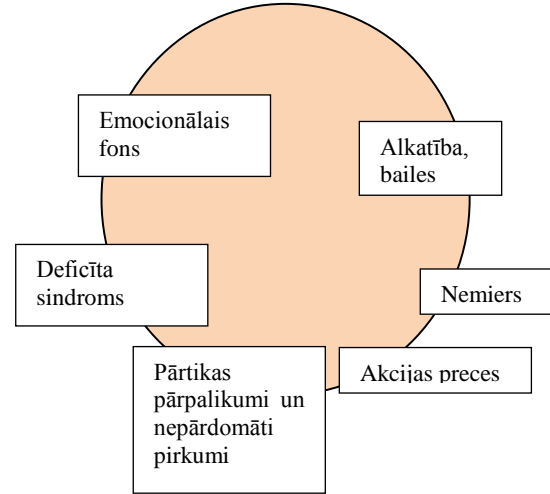
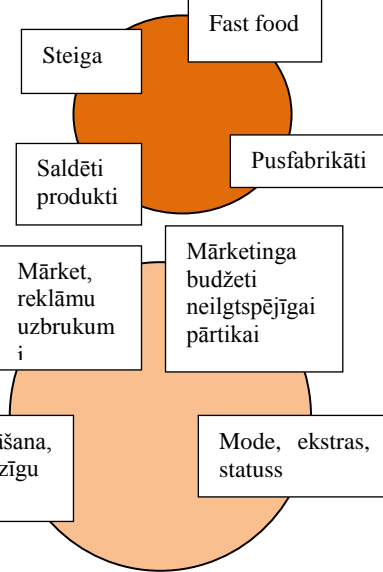
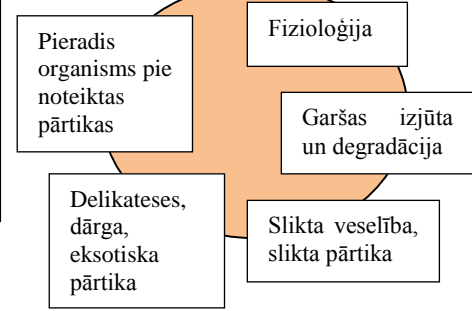
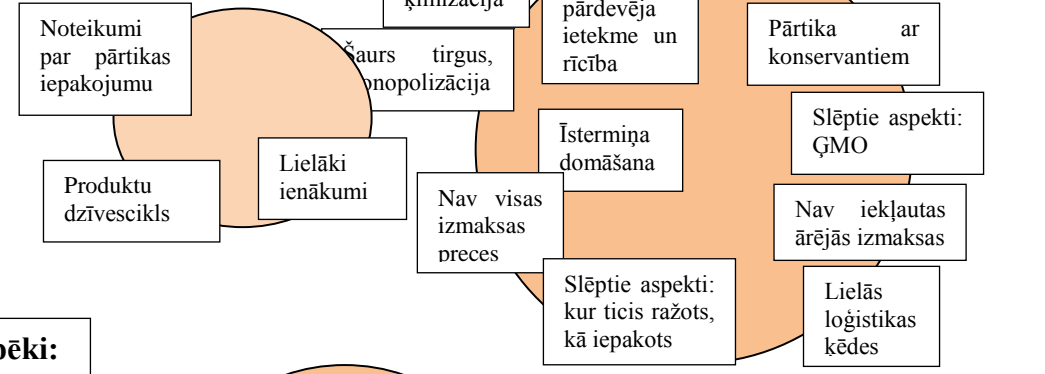

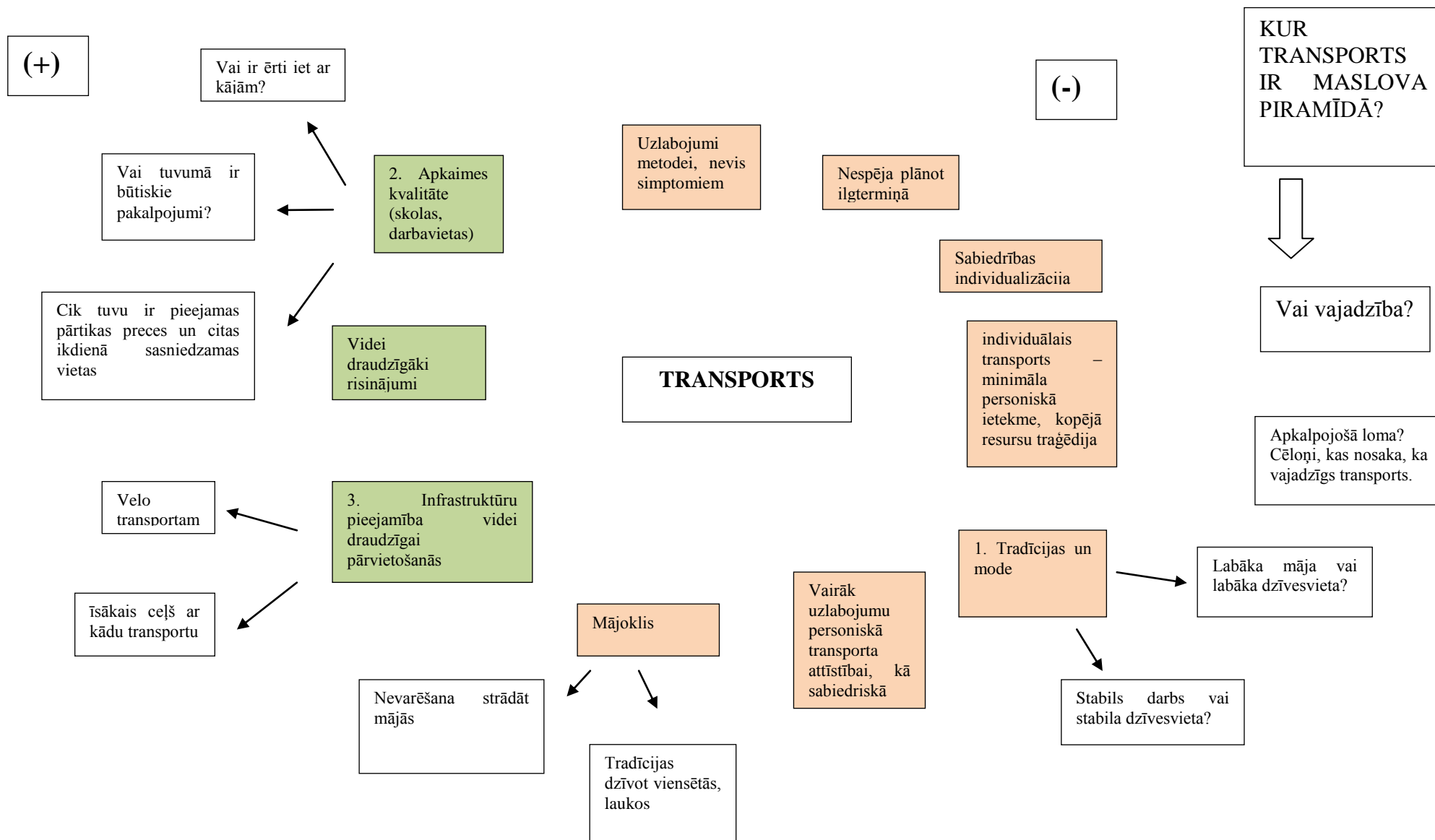
Virza

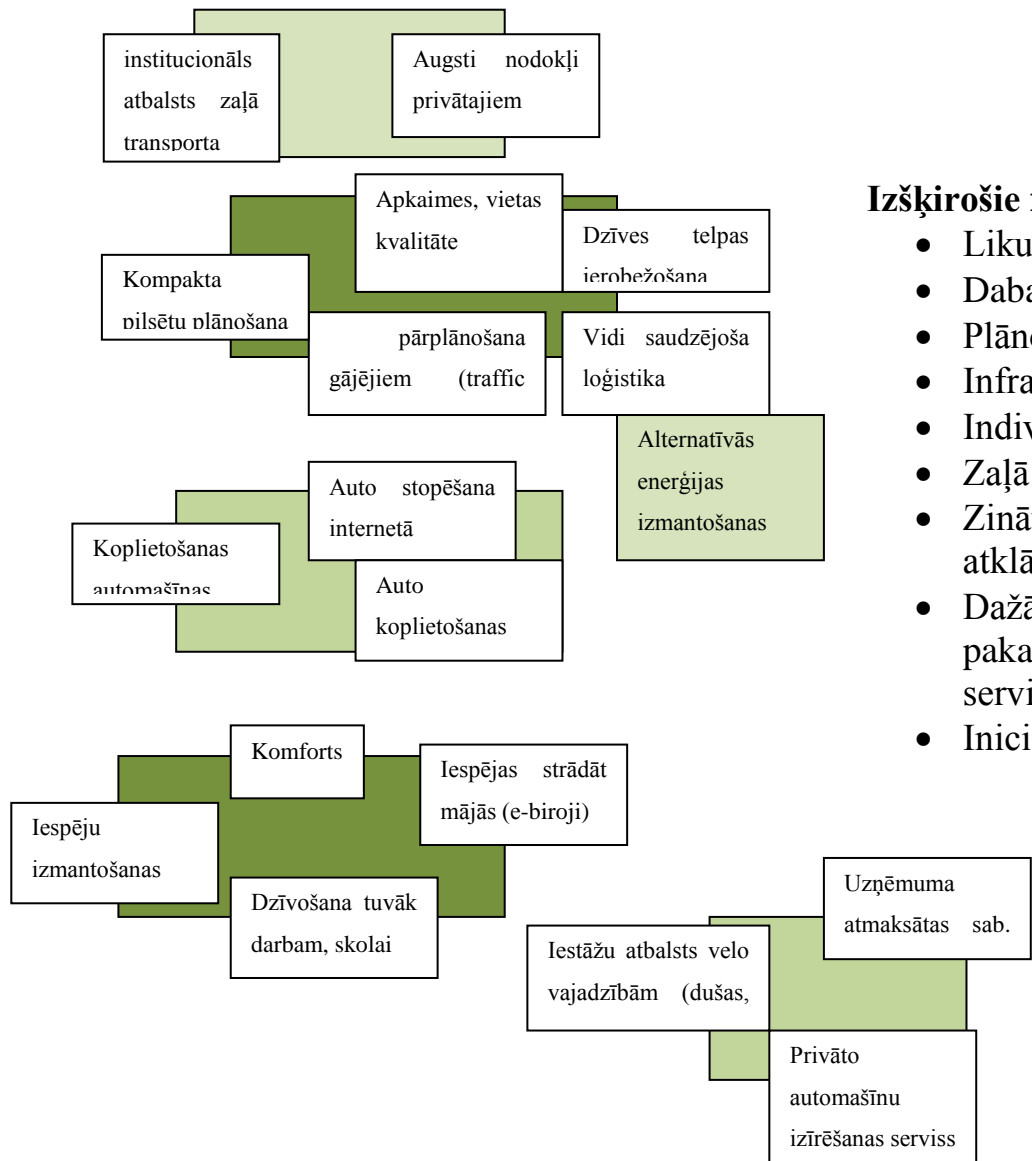
ražotājs tuvu patērētājam zināšanas statuss nārtikas

- Galvenie virzošie spēki:**
- Likumdošana
  - Subsīdijas, kvotas
  - Finances
  - Slēptie aspekti
  - Reklāma

Kavē

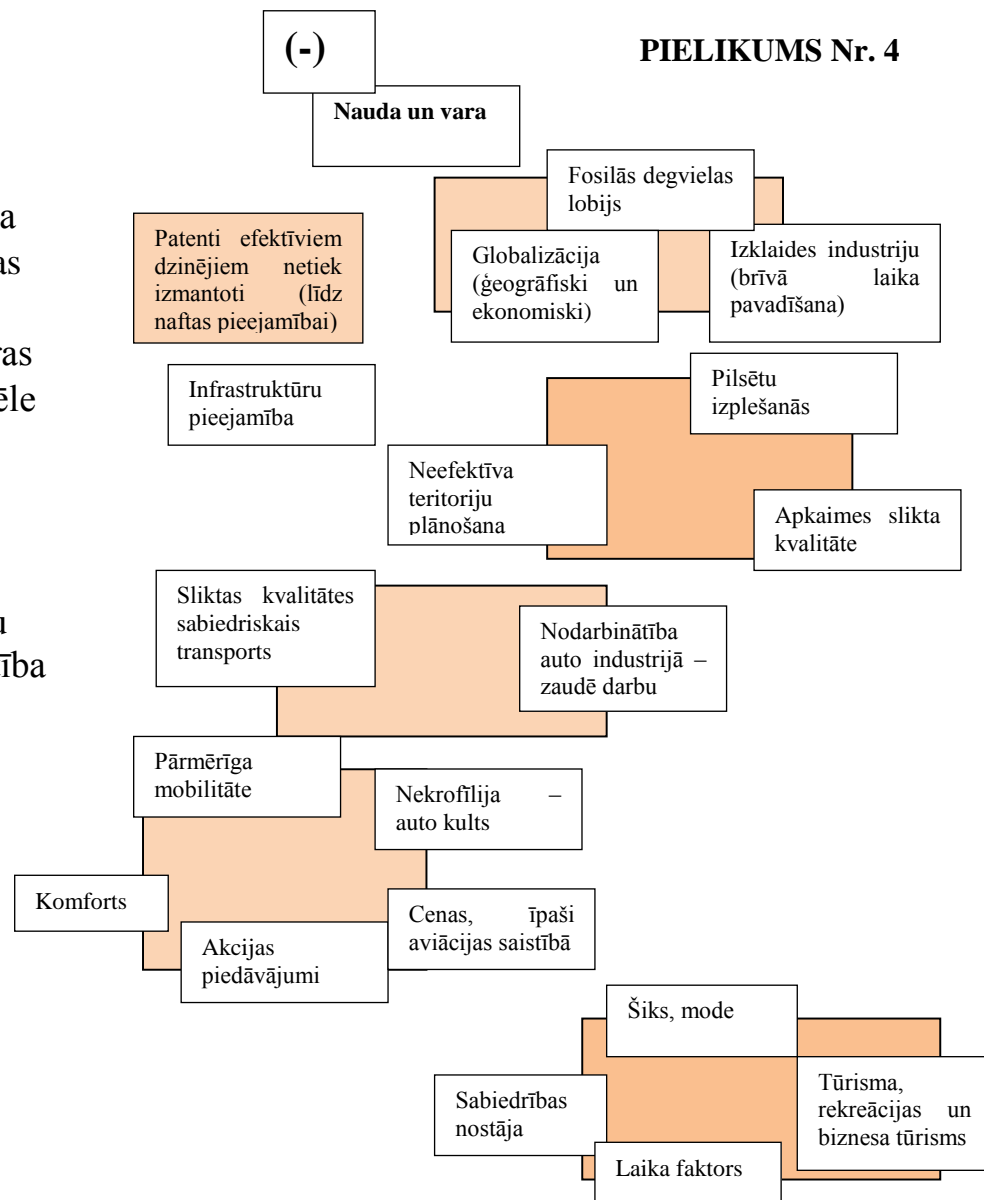

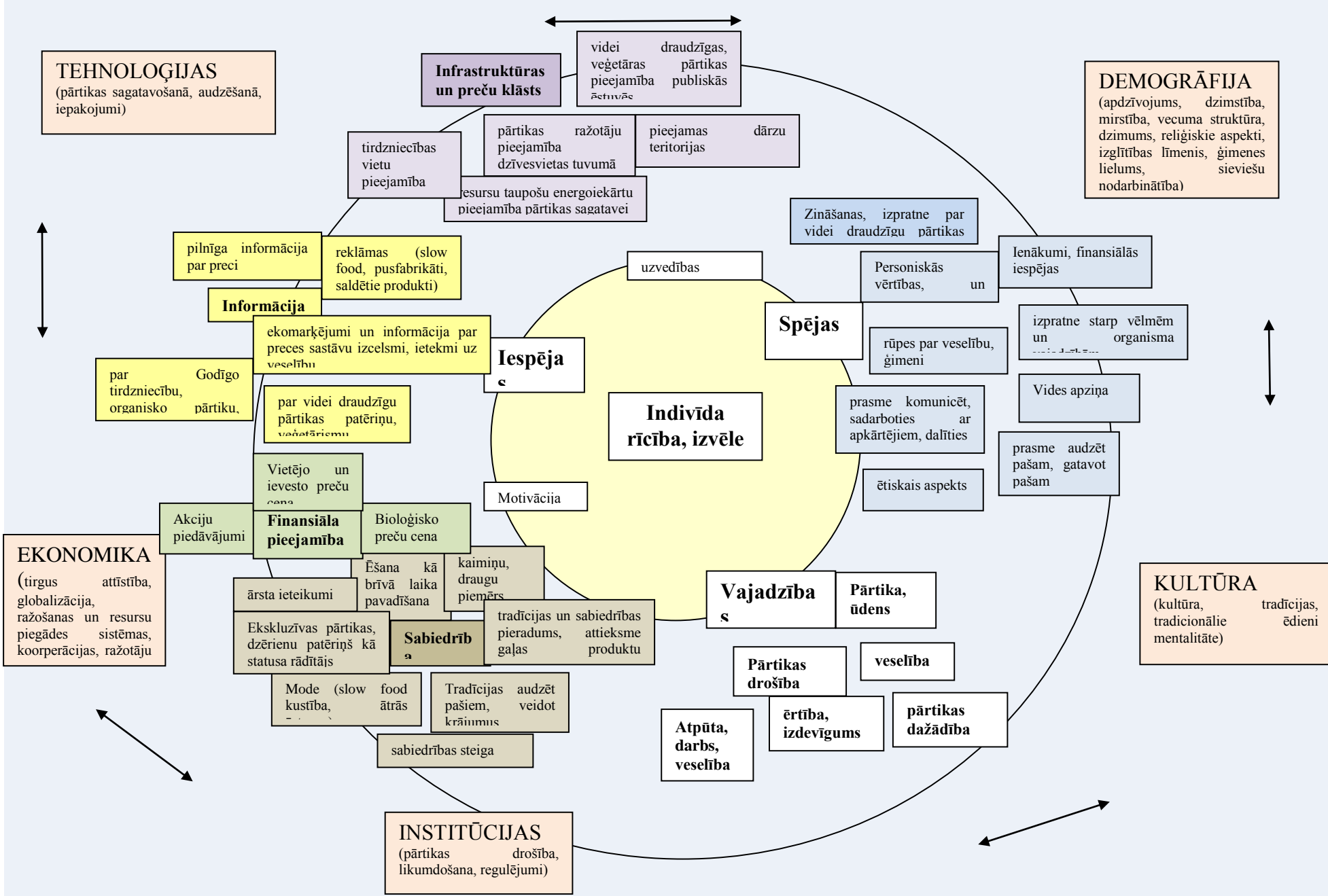

Izšķirošie faktori

- Likumdošana
- Dabas stihijas
- Plānošana
- Infrastruktūras
- Individīda izvēle
- Zaļā mode
- Zinātniskie atklājumi
- Dažādu pakalpojumu servisu attīstība
- Iniciatīvas

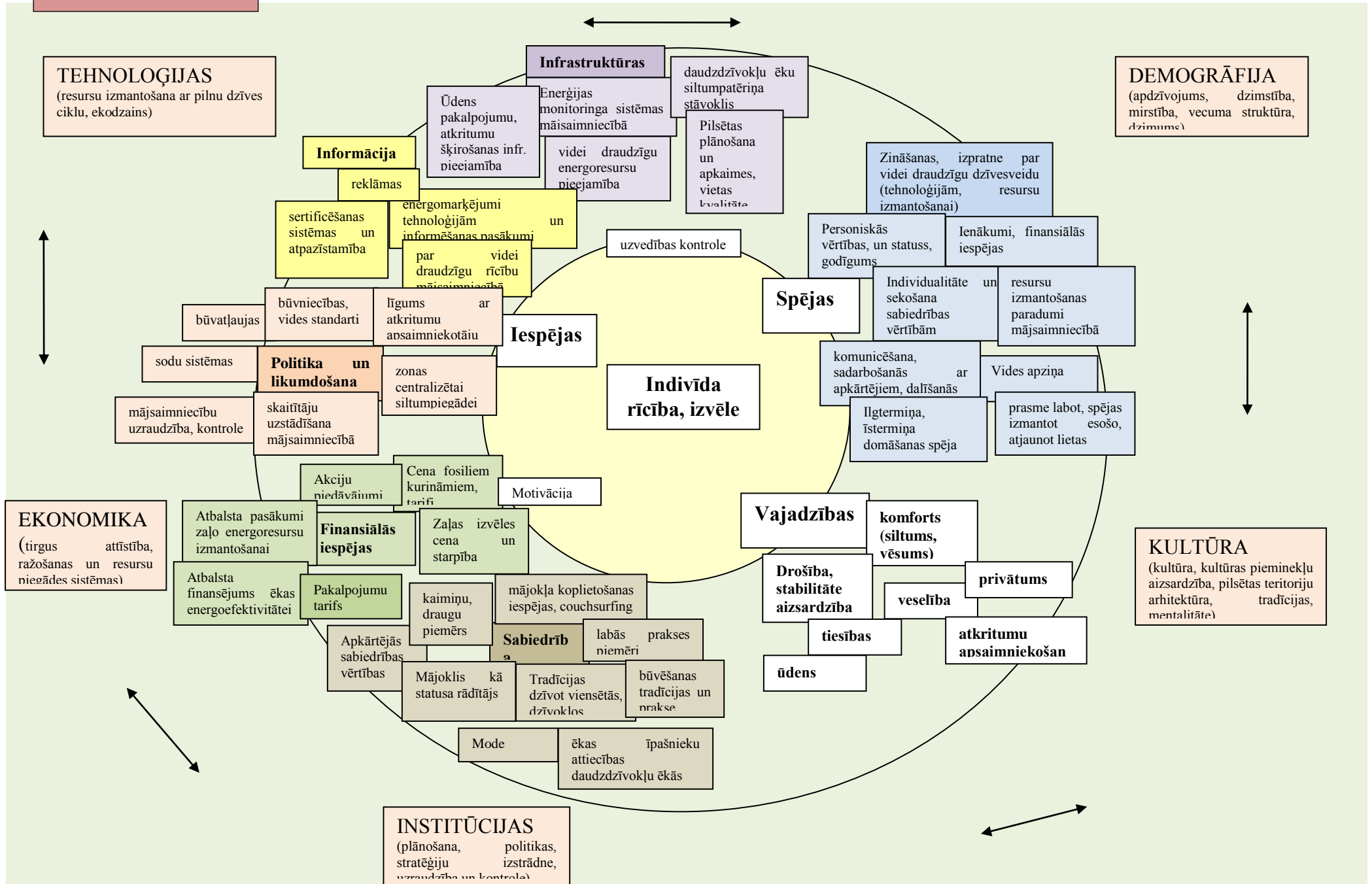

PĀRTIKA

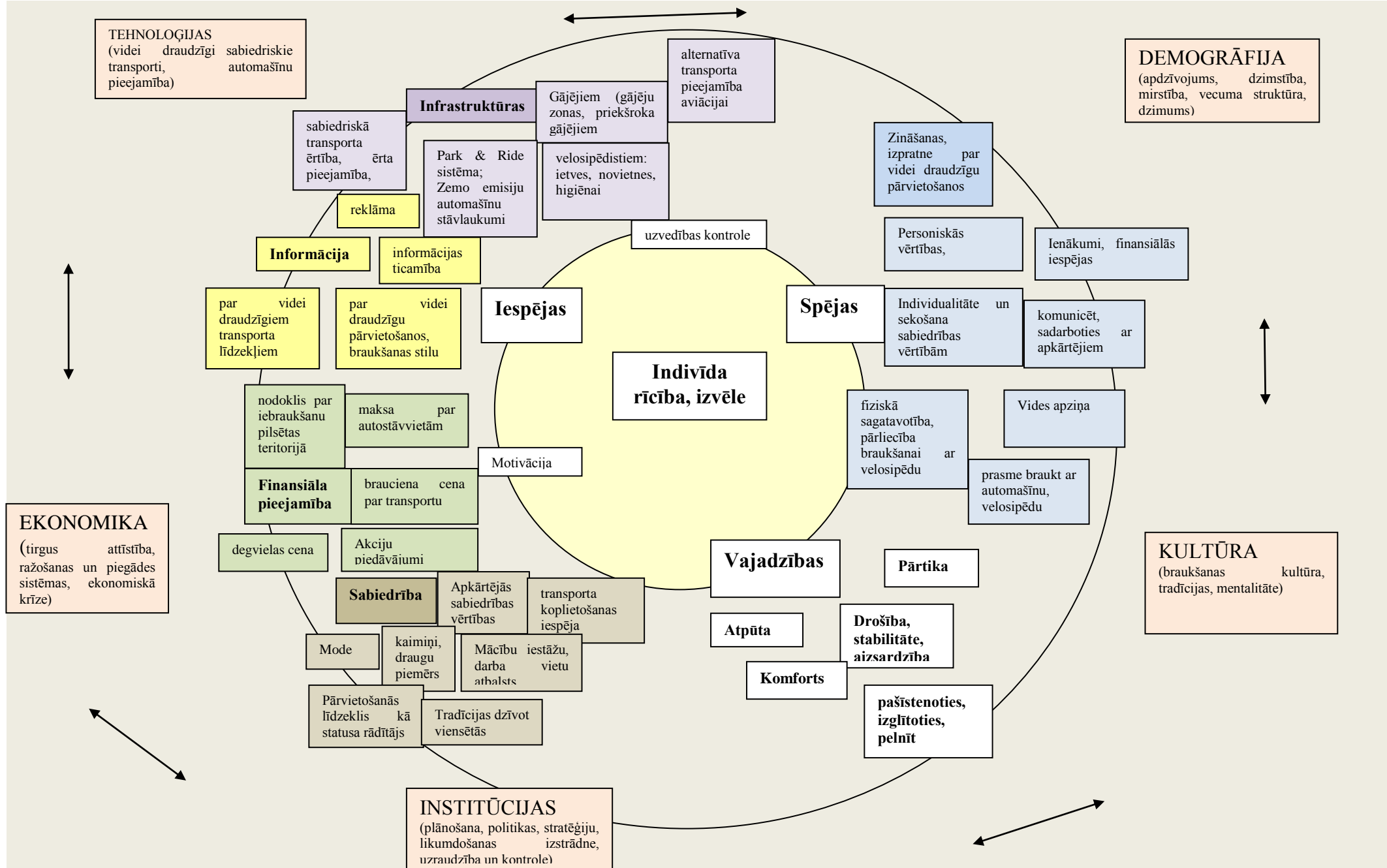

MĀJOKLIS

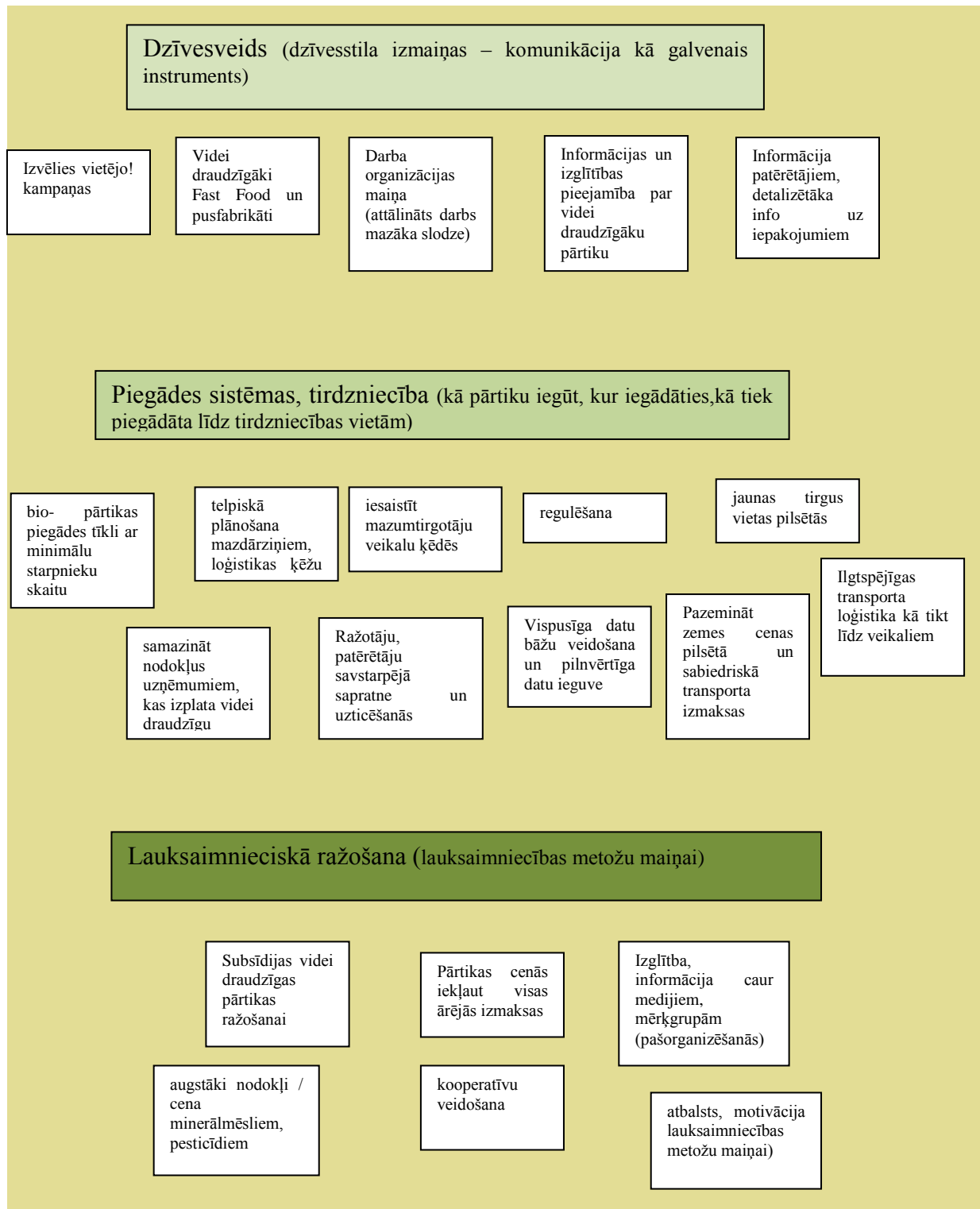
PIELIKUMS Nr. 6

Transports

Pārvaldības instrumenti ilgtspējīgāka pārtikas patēriņa attīstībai

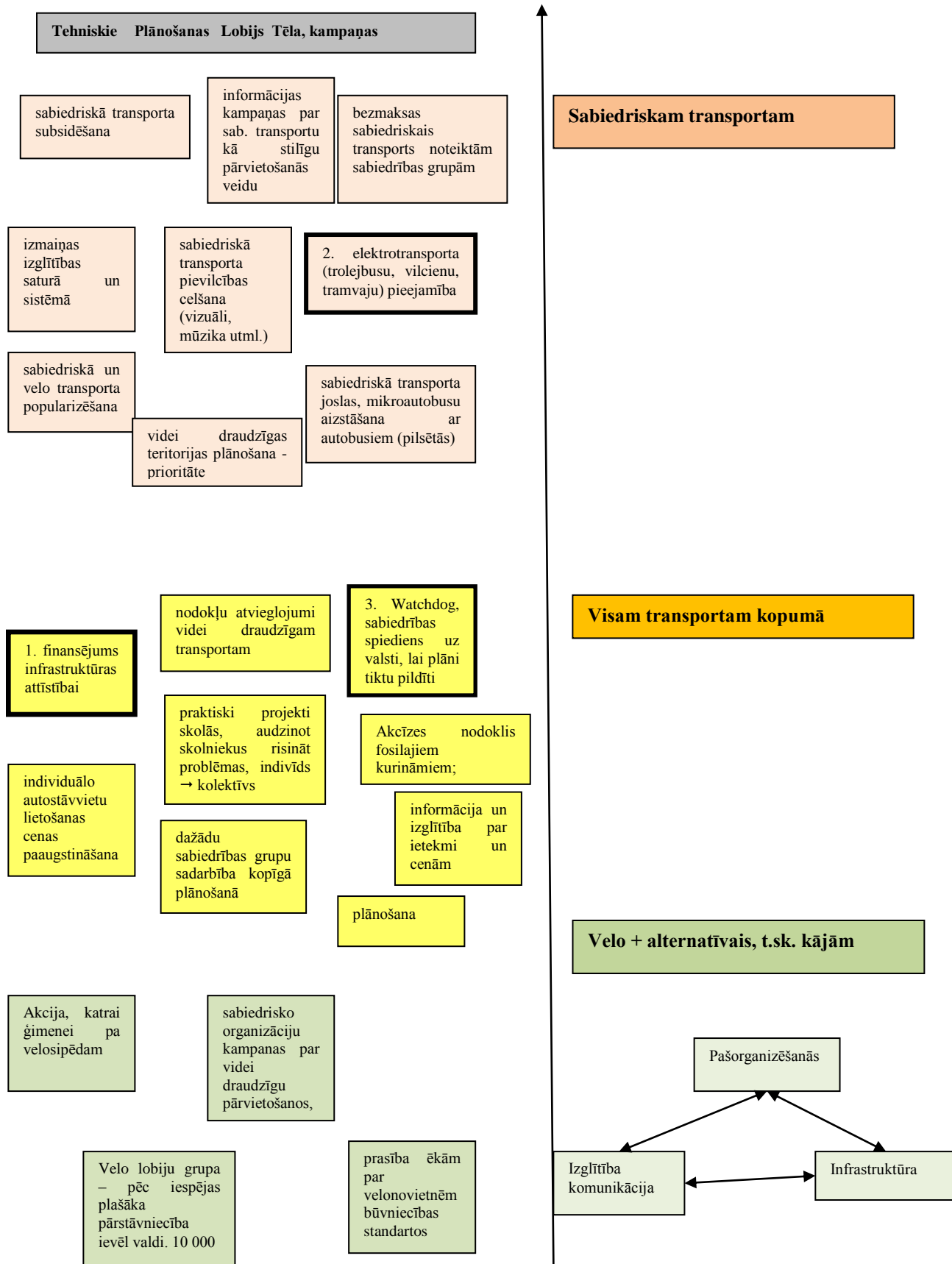

Pārvaldības instrumenti ilgtspējīgākam patēriņam Mājokļa sektorā

Plānošanas	Regulējošie	Ekonomiskie	Komunikācijas	Tehniskie
<p>Reģionu attīstība;</p> <p>Efektīva datu ieguve un uzkrāšana;</p> <p>Labāka sabiedrības iesaistīšana un citāda sadarbība ar apkaimes iedzīvotājiem</p>	<p>Standartu ieviešana un kontrole;</p> <p>Normatīvi apkures sezonai</p> <p>Efektīva datu ieguve un uzkrāšana;</p> <p>Labāka sabiedrības iesaistīšana</p> <p>Stingri noteikt, regulēt apkures padeves sākumu;</p> <p>Dotācijas pārejai uz videi draudzīgu kurināmo</p>	<p>Dotācijas pārejai uz videi draudzīgo kurināmo;</p> <p>Augstāki enerģijas tarifi;</p> <p>Zemāki īpašuma nodokļi energoefektīvām mājām;</p> <p>Akcīzes nodoklis fosilajiem resursiem;</p> <p>investīciju shēmas</p>	<p>Labās pieredzes apkopošana;</p> <p>Diskusijas par sabiedrības vērtībām;</p> <p>Speciālistu izglītošana;</p> <p>Sadarbība ar iedzīvotāju apkaimes iedzīvotājiem;</p> <p>Apkaimes iedzīvotāju aptaujāšana un rekomendāciju apkopošana</p>	<p>Mājas aprīkojuma pieejamība;</p> <p>Infrastrukturās; gan mājokļa iekšienē – t^o regulatori; u.c.</p>

Pārvaldības instrumenti ilgtspējīgākam patēriņam Transporta sektorā

Kopējais dalībnieku saraksts

Kristīne Āboliņa (LU ĢZZF), Dzintra Astāja (RTU, Banku augstskola), Sanita Rībena (Biedrība Homo Ecos), Džineta Dimante (LU EVF), Dace Kalniņa (Cēsu zemnieku apvienība), Ieva Krūmiņa (Biedrība „Zaļas mājas”), Kristiāna Skabārde (Biedrība „Berga bazārs”), Ingrīda Brēmere (BEF Latvia), Anda Mendriķe (Latvijas Mākslas akadēmija), Ieva Strazda (Latvijas Mākslas akadēmija), Aivars Jēkabs Zariņš, Rihards Korns, Aija Zučika (VSIA „Vides projekti”), Laima Ķiece (Biedrība „Zaļā Brīvība”), Jana Simanovska (RTU Vides aizsardzības un siltuma institūts), Jānis Zaļoksnis (LU ĢZZF), Valdis Antons (LU EVF Vides pārvaldības katedra), Lilija Apine (LU ĢZZF), Ivars Austers (LU PPMF), Selīna Ābelniece (LU EVF VPK), Mārtiņš Grels (LU EVF VPK), Līga Vasariņa (LU EVF VPK), Aivars Kalniņš (LU), Skaidrīte Dzene (LLU), Jānis Brizga (NVO Zaļā brīvība), Elīna Līce (Biedrība Zaļā brīvība), Sandris Mūriņš (Ideju talkas), Mārcis Rubenis (Ideju talkas)

Biedrība Zaļa brīvība izsaka pateicību visiem semināru dalībniekiem par iesaistīšanos un dalīšanos ar zināšanām, pieredzi, laiku!

Biedrība Zaļā brīvība

Meža iela 4

Rīga, LV-1048

Latvija

Tel.: +371 67613806

E-pasts: zeme@zb-zeme.lv

Web: www.zb-zeme.lv

Zaļā brīvība ir nevalstiska vides aizsardzības organizācija, kas dibināta 1993. gadā ar mērķi attīstīt sabiedrību, kurā cilvēki dzīvo saskaņā ar sevi un apkārtējo vidi. Mēs informējam sabiedrību par patērētājfilozofijas un globalizācijas tendenču ietekmi uz dabu un sociālo vidi, veicinām vides nevalstisko organizāciju līdzdalību nacionālās un starptautiskās likumdošanas izstrādāšanas, pieņemšanas un ieviešanas procesos un palīdzam cilvēkiem efektīvi līdzdarboties lēmumu pieņemšanā par jautājumiem, kuri tieši vai netieši ietekmē viņu dzīvi, kā arī pretoties ļaunprātīgai varas izmantošanai.